Cihannüma
Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi
Sayı XII/1 – Temmuz 2026, 147-176
Doi: 10.30517/1787380
Araştırma Makalesi

TEMÜCİN'İN LİDERLİĞİNİN ŞEKİLLENMESİNDE BABA FİGÜRÜ OLARAK YESÜGEY BAHADIR

İbrahim Güneş*

Öz

Bu makale, Temücin'in babası Yesügey'in yaşamına ve ölümünden sonra dahi oğlunun yükseliş süreci üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Moğol İmparatorluğu tarihinde Yesügey Bahadır, Temücin'in yükselişinin yolunu açan kritik bir figür olarak öne çıkmaktadır. Nirûn kabilelerine liderlik etmesi, Tayciud gibi güçlü unsurlar üzerindeki etkisi, Ambagai'nin otoritesini tanıması ve kabile içi birlikteliği koruması, onun siyasî konumunu göstermektedir. Yesügey'in ölümüyle bu birliktelik bozulmuş ve Temücin genç yaşta siyasî tecrit ve zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Ancak babasının geliştirdiği ilişkiler, sağladığı itibar ve aile içindeki dayanışma, Temücin'in sonraki yıllarda kabileleri birleştirme mücadelesi için kritik bir temel oluşturmuştur. Yesügey'in en önemli mirası ise hem kabileler arası ittifaklarda oynadığı aktif rol hem de Temücin'e sağladığı siyasî meşruiyettir. Özellikle evlilik yoluyla kurulan ittifaklar ve savaşlardaki başarılar, Temücin'in liderlik iddiasını güçlendirmiştir. Babasının ani ölümüyle yetim kalan Temücin, düşman kabilelerin baskılarına rağmen onun geride bıraktığı gücü sahiplenmiş ve zamanla daha geniş bir siyasî hedefe dönüştürmüştür. Dolayısıyla Yesügey Bahadır'ın siyasî konumu, kendi dönemindeki güç dengesini şekillendirmekle kalmamış, aynı zamanda Temücin'in hanedanlık kuruluşunun da başlangıç noktası olmuştur. Bu bağlamda Yesügey'in hayatı, Moğol siyasî tarihinde istikrar sağlayıcı bir unsur olmasının yanında Moğol

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Muş/ Türkiye, ibrahimgn02@gmail.com, ORCID. 0000-0002-2080-8870.

Makale Geliş Tarihi / Received Date: 19.09.2025 Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 24.01.2026

İmparatorluğu'nun doğuşunu mümkün kılan hazırlık dönemi olarak kabul edilebilir.
Anahtar Kelimeler: Yesügey, Temücin, Moğollar, Moğolistan, Çin.

Yesugey Bahadur as a Father Figure in the Formation of Temujin's Leadership

Abstract

This article examines the life of Temüjin's father, Yesügey, and his posthumous influence on his son's rise. In Mongol political history, Yesügey Bahadır stands out as a critical figure who paved the way for Temüjin's rise. His leadership of the Nirûn tribes, his influence over powerful elements like the Tayjiud, his recognition of the authority of Ambagai Khan, and his preservation of tribal balance reveal the nature of his political position. With Yesügey's death, this balance was disrupted, and Temüjin faced political isolation and hardship at a young age. However, the relationships fostered by his father, the prestige he fostered, and the solidarity within his family laid a critical foundation for Temüjin's struggle to unite the tribes in later years. Yesügey's most important legacy is both the active role he played in intertribal alliances and the political legitimacy he provided Temüjin. Alliances formed through marriage and successes in war, in particular, strengthened Temüjin's claim to leadership. Orphaned by his father's sudden death, Temüjin embraced this legacy despite pressure from hostile tribes and gradually transformed it into a broader political project. Thus, Yesügey Bahadır's political position not only shaped the balance of power in his time but also served as the starting point for Temüjin's dynastic establishment. In this context, Yesügey is considered both a stabilizing factor in Mongol political history and the first step that made possible the emergence of a new empire.
Keywords: Yesügey, Temüjin, Mongols, Mongolia, China.

Giriş

XIII. yüzyılın en önemli siyasî ve askerî gücü olan Moğollar, kendi dönemlerine damga vurmakla kalmayarak dünya tarihinde benzersiz ve kalıcı bir etki bırakmışlardır. Temuçin liderliğindeki askerî seferler, önce Moğol bozkırlarında siyasî birliği sağlamış, ardından Çin'e yönelik saldırılarla yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu süreci, İslam dünyasının doğu bölgelerini hızla harap eden istilalar izlemiş ve ardından Batı Hıristiyanlığının kalbine, Avrupa'ya uzanan geniş askerî seferler takip etmiştir. Bu hızlı ilerleme, dönemin siyasî ve askerî güçlerinin büyük ölçüde Moğol egemenliğine boyun eğmesine yol açmıştır. Tarihte eşine az rastlanan bir gücün liderliğini yapan Cengiz Han'ın olağanüstü askerî başarısı, onu dünya

milletleriyle beraber entelektüel çevrelerin de ilgi odağı hâline getirmiştir. Bu nedenle Moğol istilası, çeşitli dillerde yazılmış sayısız kaynağa konu olmuştur. Böylece tarihte daha önce büyük ölçüde bilinmeyen Moğollar, geniş bir literatürün merkezi hâline gelmiştir. Ancak Cengiz Han'ın kişiliğinde yoğunlaşan askerî başarılar ve efsanevi statü, bu süreçte önemli roller üstlenen komutanların ve yakın çevresindeki isimlerin gölgede kalmasına yol açmıştır. Dolayısıyla Moğollar dendiğinde akla ilk gelen isim her zaman Cengiz Han olurken, ailesi ve çevresindekiler daha az ilgi görmüştür.

Temücin'i "Cengiz Han" ünvanıyla dünya imparatoru konumuna yükselten başlıca etkenler şüphesiz şahsî zekâsı, yetenekleri ve zorluklarla dolu hayatıydı.[1] Buna karşın başarısında çevresindekilerin desteği ve yol gösterici etkisi göz ardı edilmemelidir. Özellikle annesi Höelün (Öelün), Temücin'in kişiliğinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Babası Yesügey'in[2] ise erken ölümüne rağmen, Temücin'in hayatında derin bir etki bıraktığı, ona Moğol gelenek ve göreneklerini, hayatta kalma yeteneklerini ve dostluk ve ihanet gibi erdemleri öğrettiği anlaşılmaktadır. Ancak Yesügey hakkında bilinenler son derece sınırlıdır. Tarihî önemini belirleyen en temel etken, Cengiz Han'ın babası olmasından öteye gitmez. Dolayısıyla Yesügey hakkında yapılan araştırmalar oldukça azdır. Kaynaklar zaman zaman Yesügey'in liderlik özelliklerine işaret etse de geçmişi hakkında ayrıntılı bilgi vermeyi ihmal etmektedir. Bu nedenle Yesügey hakkında bilinenler, "Bahadır" ünvanı ve Moğolların Börçigin kabilesinin Kıyât boyuna mensup olmasıyla sınırlıdır. Bu kayıtlar, Temücin'in doğumu ve evliliğiyle sınırlı olup,

1 Michael Biran, "The Mongol Transformation: From the Steppe to Eurasian Empire", *Eurasian Transformations, Tenth to Thirteenth Centuries: Crystallizations, Divergences, Renaissances*, (ed. J. P. Arnason- B. Wittrock), Leiden-Boston, 2004, s. 339-361.

2 Yesügey ismi, devrin Fars ve Arap kaynakları tarafından "ییسوگای بهادر/Yîsügây Bahâdır" (Reşidüddîn, *Camiü't-Tevârih*, tsh. M. Ruşen-Musevî, Cilt 1, Tahran 1373 hş., s.273), "Yesûkây/یسوکای" (Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşâ,* tsh. Muhammed Kazvinî, Tahran 1388 hş., s. 139; Benâketî, *Tarih-i Benâketî*, neşr. C. Şi'âr, Tahran 1348 h.ş., s.360), "Yisûkây/یسوکای " (Benâketî, s. 362), "Yîsûkâ/ییسوکا" (Kutbeddin eş-Şirazî, *Ahbârü Moğolân der Enbâne-i Molla Kuth,* neşr. İrec Afşâr, Kum 1431 h.ş., s. 19; Reşidüddîn, *Camiü't-Tevârih*, Arap. çev. M.Sadık Neşat-F. Abdulmitus-Seyyad, Cilt 1, Kahire tz, s. 205; Vassâf, *Tezziyetü'l-Emsâr ve Tezziyetü'l-A'sâr*, tsh. Ahmed Hâtimî, Cilt 2, Tahran 1401, s. 320; Hamdullah Mustevfî, *Tarih-i Güzide*, tsh. A. Nevâ'î, Tahran 1339, s. 580; Muhammed İsfahanî Kazvinî, *Holde Berin*, tsh. Mir Haşim Muhaddes, Tahran 1390 h.ş., s. 25), Bîsûkî "ییسوکی" (Kalkaşendî, *Subh el- 'Aşâ fî Sinâ'at el-İnşâ*, Cilt 4, Kahire 1914, s. 305); Çin kaynaklarında ise "也速該/Yesugei" (Anonim, *Shengwu Qinzhenglu*, haz. Chen Xiao, Beijing 2020, s. 1; Ke Shaomin*, Xin Yuan Shi*, Cilt 1, Beijing 1922, s.1a*;* Tu Ji, *Mengwu'er Shiji, Cilt 2,* Beijing 1934, 1b) şeklinde kaydedilmiştir. Bu kaynaklara karşın Cüzcânî ise Temücin'in babasının adını Temirçî/تمرچي olarak verir (Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsırî*, tsh. A. Habibî, Cilt 2, Tahran 1402 h.ş., s. 98). Reşidüddîn Yesügey'i Moğolca "baba" anlamına gelen "اتچیگه/âtçige" ile sıfatlandırılırken (Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, Cilt 1, s. 274), Çin kaynaklarında ise皇帝/Huang dì (Yüce Ata) (*Shengwu Qinzhenglu*, s. 1) veya ölümünden sonra烈祖/Lie zu (Kudretli/Yiğit Ata) (*Xin Yuan Shi*, Cilt 2, s. 1a), 烈祖神元皇帝/Liezu Shen Yuan Huangdi (Kudretli Ataların İlahi İmparatoru) (*Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s.7a) sıfatıyla adlandırılmıştır.

Yesügey'in Moğolistan'daki siyasî hayatı hakkında çok az bilgi sunmaktadır. Bu eksikliklere rağmen, bu çalışma bu konuyu bir ölçüde ele almayı ve Yesügey'in salt Temücin'in babası olma statüsünün ötesinde gerçek kişiliğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Buradaki temel gaye, kaynaklardaki anlatılara dayanarak Yesügey hakkındaki anlatıları efsane ve gerçeklik bağlamında değerlendirmek, böylece geçmişine ve Temücin'e bıraktığı maddi-manevi mirasa ışık tutmaktır.

1. Yesügey'in Soyu ve İlk Faaliyetleri

Yesügey'in doğum ve ölüm tarihi belli değildir, fakat öldüğünde Temücin'in dokuz yaşında[3] olduğu bilindiğinden Yesügey'in ölüm tarihinin tespiti için Temücin'in doğum tarihi bizim için belirli hâle gelmektedir. *Moğolların Gizli Tarihçesi*'nden buna dair bir kayda rastlanmazken, Reşidüddîn[4], Benâketî[5], Hamdullah Mustevfî[6], Mirhând[7] ve Hândmir[8] Temucin'in doğumunu Domuz yılına denk gelen H. 20 Zilkade 549 (M. 27 Ocak 1155) gösterirler. *Yuan Shi*'de ise Cengiz Han'ın öldüğünde altmış altı yaşında olduğunu yazılması, 1227 yılında öldüğü bilinen Cengiz Han'ın 1161-1162 yılında doğduğunu gösterir.[9] Muahhar Tibet kaynaklarından *The Blue Annals*'ın (*Mavi Yıllıklar*), Temucin doğum tarihini 1182 yılını göstermesi[10] ise uzak bir ihtimaldir. Bu üç kaynaklar içerisinde 12 Hayvanlı Takvim'de Domuz yılında doğduğu malum olduğuna göre miladi 1155 yılında veya 1167 doğmuş olması gerekir. Lakin tarihçiler arasında Çin kaynağı esas alınarak Temücin'in 1162 yılında öldüğü kabul görmüştür.[11] Bu çerçevede eğer Temücin 1155 yılında doğmuş ise Yesügey'in ölüm tarihi 1167 yılına, Temücin'in 1162 yılında doğmuş olması durumunda ise Yesügey'in ölümü 1171 yılına tarihlenmelidir.

3 Anonim, *Moğolların Gizli Tarihçesi,* (Çev. Mehmet Levent Kaya, Haz. Ekrem Kalan), Kabalcı Yay., İstanbul 2011, s. 24. Bazı Fars ve Çin kaynaklarında Yesügey öldüğünde Temücin'in on üç yaşında olduğu yazılıdır. Bk. Reşidüddîn, Rûşen-Musevî neşri, Cilt 1, s. 94, 285; Benâketî, s. 362; Hamdullah Mustevfî, s. 581, *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 8a.

4 Reşidüddîn, Rûşen-Musevî neşri, Cilt 1, s. 310.

5 Benâketî, s. 362.

6 Hamdullah Mustevfî, s. 581.

7 Mirhând, *Ravzatü's-Safa fi Sireti'l-enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ,* (neşr. Abbas Perviz), Cilt 5, Tahran 1375 h.ş, s. 32.

8 Hândmir, *Habib-i Siyer fi Ahbarü'l-Beşer*, (tsh. M. Debirsiyaki), Cilt 3, Tahran 1362 h.ş., s. 16.

9 Ke Shaomin, *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, Beijing 1922, s. 25.

10 Anonim, *The Blue Annals*, (İng. Çev. George N. Roerich), Calcutta 1940, s. 58.

11 Paul Ratchnevsky, *Genghis Khan: His Life and Legacy,* (İng. çev. T.N. Haining), Cambridg, Massachusetts 1992, s.18; David Morgan, *The Mongols*, Oxford 2007, s. 49; Timothy May, *Moğol İmparatorluğu*, (çev. Ü. E. Uysal). İstanbul 2021, s. 57; Michal Biran, *Cengiz Han*, (çev.A. F. Yıldırım), İstanbul 2019, s. 53. Bu konudaki tartışmalar için bk. Qingshu Zhou, "A Critical Examination of the Year of Birth of Chinggis Khan", *Chinese Scholars on Inner Asia* (Ed. Xin Luo), Bloomington 2012, s. 331-352.

Yesügey'in atalarına ilişkin özellikle Reşidüddîn, *Moğolların Gizli Tarihçesi*, *Altan Topçi* ve Çin kaynaklarında bazı farklılıklarla aktarılan soyağacı anlatıları, tarihî öğelerle efsanevi anlatıların iç içe geçtiği bir yapı sergilemektedir. Hem *Moğolların Gizli Tarihçesi* ve *Yuan Shi* hem de Reşidüddîn'in anlatıları, Yesügey'in babası Bartan (Ba'ertan/把兒壇)[12] Bahadır hakkındaki bilginin erken dönemden itibaren gelişen ve zamanla efsanevi öğelerle zenginleşen bir soyağacına dayandığını göstermektedir. Ancak Bartan Bahadır ve kardeşlerinin atası Kabul Han döneminden itibaren bu anlatılar daha somut bir tarihî çerçeveye yerleşmiş gibi görünmektedir. Bu noktadan sonra soyağacı zincirinde mitolojik vurgunun azalması, hanedan kökenlerini meşrulaştırma çabasının Moğol kabilelerinin tarihî hafızasında giderek daha belirgin hale geldiğini düşündürmektedir. Dolayısıyla Kabul Han ile başlayan soyağacı anlatısı, Moğol kabilelerinin siyasî örgütlenmesinin temellerine işaret etmekte ve aynı zamanda tarih ile efsane arasındaki sınırı belirginleştirmektedir.[13]

Moğolların Gizli Tarihçesi, Cengiz Han'ın soyunu denizi aşarak gelen Börte Çino ile eşi Goa Maral efsanesine dayandırılmasıyla başlatır. [14] Aşağıda anlatılacağı üzere, Reşidüddîn başta olmak üzere Fars kaynaklarında ise bu süreç daha eskiye, Ergenekon efsanesiyle ilişkilendirilerek anlatılır.[15] Asıl Moğollar ise zamanla kademeli biçimde iki temel kola ayrılmıştır. İlk kol, Nikûz ile Oriyangket, Kunkirât, Kilungğût, Koncîn, Uşîn, Suldûs, İldûrkîn, Urunâ'ut, Kûngkutân, Ârulât, İkîrâs, Olkûnat, Kûrûlâs, İlçigen, Kûngla'ut, Bâyâ'ut ve Ginîgit gibi boylardan meydana gelmekteydi. İkinci ana kol ise Dûbûn Bâyân adlı bir kadının üç oğlunun soyundan gelmektedir. Reşidüddîn'in metninde Alan Gua biçiminde geçen Dûbûn Bâyân, yukarıda adı belirtilen ilk Moğol topluluklarının neslinden olup kocasının ölümünden sonra çocuk doğurmuştur. Bu kadın Kûrulâs kabilesine mensuptu. Onun soyundan gelen topluluklar iki sınıfta ele alınır. İlk grup, on altı kabileyi içeren ve "Nirûn" [16] adıyla bilinen topluluktur: Katakîn, Sâlcî'ut, Tayçî'ut (Tayçud), Hurtigân, Sîcî'ut, Çines, Nikûz, Nûyâkîn, Dûrbân, Bârîn, Berûlâs, Hederkîn, Curiyât, Bûdât, Dûkûlât, Bîsût, Sûkân ve Kungkâyut. Alan Gua'nun en küçük oğlu

12 *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 7a.

13 Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, Cilt 1, s. 291-294; Benâketî, s. 362; *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 1a-3b; *Mengwu'er Shiji*, Cilt 1, s. 1a-19b; Lubsandanzan, *Altan Topçi,* (çev. Tuncer Gülensoy), C. 1, *Belleten*, XXXVIII/152, Ankara 1974, s. 621; Sagang Sechen, *The Precious Summary, A History of the Mongols from Chinggis Khan to the Qing Dynasty*, (İng. çev. Johan Elverskog), New York 2023, s. 41-43; C. P. Atwood, "The Administrative origins of Mongolia's Tribal", *Vocabulary, Eurasia: Statum Et Legüm*, (2015), IV, Ulaan Üde, s. 7-45. Bu konuda şu çalışmaya bk. Çetin Kaya, *Cengiz Han'ın Ataları (Moğol Tarihine Giriş)*, İstanbul 2025, s. 52-85.

14 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 13. Kurt ve Geyik efsaneleri hakkında bk. Abdul Metin Çelikbilek, *Çingiz'in Moğolları, Büyük Moğol Ulusu'nun Teşekkülü*, İstanbul 2025, s. 84-99.

15 Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, I, s. 145-150; Benâketî, s. 361; Hamdullah Mustevfî, s. 562-563; Muhammed Kazvînî, s. 8.

16 Bu tabir Çince kaynaklarda Niren (尼倫) şeklinde geçmektedir. Bk. *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 2b*; Mengwu'er Shiji,* I, s. 7b.

Bodonçar'ın soyundan gelen Borcigînler olup bu kolun Kabul Han gelen kısmına da Kiyâtlar denilmektedir ki aşağıda gösterileceği üzere Temücin de bu soydan gelmektedir.[17]

Bu bağlamda Moğol kaynaklarındaki bir anlatıma göre, Börte Çino ile Goa Maral, Burhan Dağı'ndayken ilk çocukları Bataçihan doğduğu anlatı ise çeşitli kaynaklarda kendilerine has bir üslupla yorumlanmıştır. Ancak efsanede sunulan aile ağacı sırasıyla şöyledir: Bataçihan, Tamaça, Horiçar Mergen, Uucim Borohul, Sali-Haçagu, İh Nüden, Şem Soçi, Horçi, Borcigidai Mergen, Torgolcin Bayan, Duva Sohor ve Dobun Mergen. *Moğolların Gizli Tarihçesi*'ne göre, Torgolcin Bayan'ın Borogçin'den doğan iki oğlu Duva Sohor ve Dobun Mergen, Burhan Haldun Dağı'nda göç eden bir insan kervanını gördüler. Kervan arasında Alan Gua adında güzel bir kız Duva Sohor'un dikkatini çekti ve ağabeyine başvurarak eğer bekar ise onunla evlenmeyi teklif etti. Alan Gua bu teklifi kabul ederek Dobun-Mergen ile evlendi ve bu evlilikten Bügünüdei ve Belgünüdei adında iki oğlu oldu.[18]

Dobun Mergen'in ölümünden sonra dul kalan Alan Gua, Bugu Hatagi, Bugutu Salci ve Bodonçar Munhag adında üç erkek çocuk daha doğurur. İlk iki oğlu (Bügünüdey ve Belgünüdey) bu çocukların meşruiyetinden şüphe ederek onları reddederler. Bunun üzerine Alan Gua oğullarını toplar ve onlara sembolik bir nasihatte bulunur. Onun birer dal verir ve onlar da bu dalları tek tek kolayca kırar. Sonra beş dalı bir araya gelerek kırmalarını ister, ancak hiçbiri başarılı olamazlar. Bunun üzerine Alan Gua, eğer birlik olanlarsa güçlü olacaklarını, ancak bölünürlerse kolayca yenilebileceklerini serbest bırakabilirler. Ayrıca aynı kaynaklarda Alan Gua, bu çocukların ilahî kökenini vurgulamak için bir efsane anlatılır: Buna göre her gece, bir ışık huzmesi evin duman deliğinden içeri sızıyor, karnını okşuyor ve sabah bu ışık sarı bir köpek gibi çırpınarak kayboluyordu. Alan

17 Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, I, s. 44.

18 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 13-21; Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, Cilt 1, s. 218-220, 291-294; Song Lian, *Yuan Shi*, (haz. Yang Jialuo), Cilt 1, Beijing1976, s. 1-2; Hamdullah Mustevfi, s. 563; *Altan Topçi*, s. 615-621; Sagang Sechen, s. 41-43; Hândmîr, Cilt 3, s. 14-15; *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 1a-3b; *Mengwu'er Shiji*, Cilt 1, s. 1a-19b; Tuncer Gülensoy, "Moğolların Gizli Tarihi, Altan Topçi, Defter-i Çingiz-nâme ve Anonim Şibanî-nâme'ye Göre Cengiz-Han'ın Soy Kütüğü", *Turkish Studies*, Ankara 2007, II/2, s. 257-275; Tuncer Gülensoy, "Moğolların Gizli Tarihi'ne ve Altan Tobçi'ye Göre Çinggis Han'ın Şeceresi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara 1970, V/8-9, s. 189-191; Pavel Rykin, "Towards an Etymology of Middle Mongolian Bodončar", Mongolo-Tibetica Pragensia 10, Ethnolinguistics, Socioliguistics, Religion and Culture, (2010), III, s. 105-122; Cevdet Gökalp,"Çin Kaynaklarına Göre Moğolların Ana Yurdu", *Töre Dergisi*, 17, Ankara 1972, s. 37-42; Saadettin Yağmur Gömeç, "Çingiz Han ve Ortaya Çıktığı Çağın Özellikleri", *Cengiz Han ve Miras*ı, (ed. C.Korkut-M. Doğrul), Ankara 2021, s. 23-42; Enkhbat Avirmed, "Bodonçar-Munghah" Adı Hakkında", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, III/11, Samsun 2010, s. 79-82; Süleyman Eliyarov, "Kurddan Türeyiş Efsanesinin Tarihi Coğrafyasına Dair", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 65, İstanbul 1990, s. 83-93.

Gua oğullarına bunun Tanrı'nın bir lütfu olduğunu, sıradan insanlar gibi muamele görmeyeceklerini ve insanların kağan olduklarında bu sırrın anlayacağını söyler.[19]

Bizi asıl ilgilendiren yönüyle bu anlatımını devamında Alan Gua'nın ölümünden sonra oğulları, mirasını bölüşerek küçük kardeşleri Bodonçar Munhag'ı dışladığı yazılıdır. Ailesinden ayrı düşen ve Onon Nehri kıyısında yalnız bir hayat yaşayan Bodonçar, orada karşılaştığı bir kervana göz koydu. Kardeşleriyle birlikte kervanı yağmaladılar ve ele geçirdikleri ganimetlerle yeni bir soyun ilk halkalarını oluşturdular. Bodonçar'ın soyundan gelenler, sonraki yüzyıllarda Moğol kabilelerinin temelini oluşturan kabilelerin, yani Borciginlerin ataları olarak kabul edilir. Kervanda eşinden doğan oğulları Cacireday ve Baariday, sırasıyla Cadaran ve Baarin kabilelerinin atalarıydı. Barim Şirt Habishi'nin ilk eşinden olan oğlu Cegüredey, Cegüred kabilesini kurdu. Habişi'nin diğer oğlu Menen Tudun'un Haçi Hülüg, Haçin, Haçigu, Haçula, Haralday, Haçigun ve Naçin adında yedi oğlu vardı. Bunlar daha sonra ayrı kabilelerin ataları olarak kabul edildiler.[20]

Yukarıdaki soyağacında görüldüğü gibi, Haçi Hulug'un oğlu Kaydu (Haydu) ve onun soyundan gelenler, Ambagay, Tayçud ve Besud kabilelerinin kurucuları olarak ortaya çıktılar. Bu soy daha sonra Moğol kabile konfederasyonunun omurgasını oluşturdu: Barulas kabilesi Haçula ve Haçigu'dan; Budaad kabilesi Haralday'dan, Adarhin kabilesi Haçigun'dan, Urugud ve Mangud kabileleri Naçin'in oğullarından geliyordu. Dogshin'in torunu ve Kaydu'nun soyundan gelen Bayshinhor, Moğol hanedan geleneğinde önemli bir figür olup, Kabul ve Şemşelula'nın babasıdır. Kabul'un oğullarından Bartan Bahadır, Temücin'in babasıdır.[21]

Çin kaynaklarında geçtiği üzere Yesügey'in babası Bartan Bahadar'ın Baerhu/巴兒忽boyundan Sunijier Hatun/蘇尼吉兒哈屯adlı bir kadınla evlenmişti.[22] Bu kadından sırasıyla Mengetü hian (Çince: Mengge Tuqiyan/蒙哥禿乞顏), Nekün taici (Çince: Dankun Taishi/担坤太石), Yisügei Bahadır ve Daridai otçigin (Çince: Dalitai/答力台) adlı dört oğlu doğmuştu.[23]

---

19 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 13-16; Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, Cilt 1, s. 221-224; *Yuan Shi*, I, s. 1; *Altan Topçi*, I, s. 616-620; *Sagang Sechen*, s. 41-42; *Xin Yuan Shi*, I, s. 1b-2b; *Mengwu'er Shiji*, I, s. 1a-15b; Kiragos, *Moğol İstilası 1220-1265*, (Çev. Mahmut Kemal Bey), İstanbul 2018, s. 75-76; Ratchnevsky, *a.g.e.*, s. 14.

20 *Moğolların Gizli Tarihçesi,* s. 17-20; Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, Cilt 1, s. 226-261; *Yuan Shi*, I, s.1-2; *Altan Topçi*, I, s. 621; Sagang Sechen, s. 42-42; *Xin Yuan Shi*, I, s.3a-4b; *Mengwu'er Shiji,* I, s. 6a-15b; Kaya, Cengiz Han'ın Ataları, s. 61-70.

21 *Moğolların Gizli Tarihçesi,* s. 22-23; *Yuan Shi*, I, s. 2; Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, Cilt 1, s. 226-227; Vassâf, II, s. 320; *Altan Topçi*, I, s. 621; Sagang Sechen, s. 43; *Xin Yuan Shi*, I, s.3a-4b; *Mengwu'er Shiji,* I, s. 15a-15b.

22 *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 7b.

23 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 21, 78; Shao Hung, *Meng Ta pei lu, Cengiz İmparatorluğu Hakkında İlk Tarih Hayıtları*, (haz. M. Uyar, çev. A. Danuu), İstanbul 2012, s. 55; *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 7b-8a; Sagang Sechen, s. 43.

Moğolların lideri Kabul Han'ın oğulları bulunmasına rağmen, Moğol boyları hanlık için torunu ve Sengüm Bilge'nin? oğlu Ambagai'yi seçmişlerdir.[24] Ancak aşağıda tekrar temas edileceği üzere, Ambagai, Tatarların saldırısı sırasında yakalanarak Jin Hanedanı'na gönderilecektir. Bu hadiseden sonra kaynaklar, Yesügey'den bahsetmeye başlarlar. Buna göre Yesügey, Ambagai'nin esir düştüğü esnada bir avlanmaya çıkmıştı. *Moğolların Gizli Tarihçesi*'ne göre Onon Nehri civarında[25], Çin kaynaklarına göre ise Wulianmu Lian dağında (斡難沐鏈) kuş[26] (*Altan Topçi* ve Sagang Seşen'de tavşan) [27] avlarken, Merkid kavminden (Çince: 蔑兒之種) başında İh Çiledü'nün olduğu bir konvoy Olhunud kavminden (Çince: 斡勒忽訥)[28] bir gelin alıp yurtlarına geri dönüyordu. *Moğolların Gizli Tarihçesi* bu konuda kayıt vermiyorsa da *Mengwu'er Shiji*'deki bilgiye göre İh Çiledü (Keşi Ledu/客赤列都) tanınan bir kişi olup Höelün'ü (Çince: 訶額倫/He-elün) kendisine eş olarak alıp ilerliyordu. Anlatılan rivayette Yesügey, arabanın içindeki gelinin güzelliğinden etkilenip kaçırmak için plan yapmış ve atını dört nala sürerek kardeşlerinden destek istemiştir. *Altan Topçi* ve Sagang Sechen, Yesügey'in gelini görür görmez "*Bu kadından iyi oğullar doğacak*" dediğini yazar[29]. Bununla birlikte *Moğolların Gizli Tarihçesi*, ilk başta Daridai'den destek aldığı belirtiliyorsa da *Mengwu'er Shiji*'de ortanca kardeşi Nehün taici (Niekun Taish/捏坤太石) ile küçük kardeşi Daridai'den (Ta'ari Tai/苔阿里台) destek aldığından kaydeder. Aslında *Moğolların Gizli Tarihçesi* olayların akabinde Negüün taici'nin adını vererek *Mengwu'er Shiji*'deki kaydı doğrulamış olur.[30]

Daha önce başka bir çalışmada Merkidlerden kız kaçırılması hadisesi geniş bir şekilde işlendiğinden ayrıca ayrıntıya girmeye gerek yoktur. [31] Lakin hadisesin hülasası şu şekildedir: Yesügey'in kardeşlerinin de desteğiyle düzenlediği bir baskın sırasında ilk hedef Ih Çiledü olmuştur. Karşı tarafın üstünlüğünü fark eden Ih Çiledü, karısıyla birlikte gelin arabasını alarak doru atının buzağısını kırbaçlamış ve dağ yamaçlarına doğru kaçmaya başlamıştır. Bu sırada Höelün gelin arabasına yaklaşarak kendisini korumaya çalışan Ih Çiledü'yü kaçmaya ve canını kurtarmaya ikna etmeye çalışmıştır. Höelün, Ih Çiledü'ye hatıra olarak üzerinde bulunan bir

---

24 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 21.

25 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 22.

26 *Mengwu'er Shiji,* Cilt 2, s. 5a.

27 *Altan Topçi*, s. 622; Sagang Sechen, s. 43.

28 *Mengwu'er Shiji*'de Olehunut (**斡勒忽訥**) adlı bir Obogun'un kızı olan Jila**氏** (**吉剌氏**) boyundan aldığı kayıtlıdır. Bk. *Mengwu'er Shiji,* Cilt 2, s. 5a.

29 *Altan Topçi*, s. 622; Sagang Sechen, s.43.

30 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 22; *Mengwu'er Shiji,* Cilt 2, s. 5a; Sagang Sechen, s. 43-44; Çetin Kaya, "Cengiz Han'ın Kadınları", *Cengiz Han'ı Aramak*, (ed. O.Söylemez-A. Daşman-Ö. F. Ateş), Ankara 2022, s. 77-78.

31 İbrahim Güneş, "Moğolistan'da Hâkimiyet Mücadelesi: Temücin'in Yükselişi Sırasında Mergidlerle Çatışması", *Turcology Research*, 84, (2025), s. 578-595.

gömleği (Mengwu'er Shiji'de anlatıldığına göre bir çeşit iç çamaşırı) bırakmış ve Onon Nehri'nin yukarı kısımları boyunca at sırtında giderek bölgeden kaçmasına izin vermiştir. Yesügey ve kardeşleri İh Çiledü'yü yedi tepe boyunca kovalamışsalar da ancak yetişemeyip geri dönmek zorunda kalmışlardı. Daha sonra Höelün, İh Çiledü'nün gitmesine ağıt yakmasına rağmen Yesügey tarafından memleketine götürülmüş ve onunla evlenmiştir. Bu olay, Moğol geleneklerinde görülen "gelin kaçırma" motifinin tarihî bir yansıması olarak değerlendirmek mümkün iken, aynı zamanda Cengiz Han'ın annesi olacak Höelün'ün kaderini belirleyen kritik bir dönüm noktası olarak da öne çıkmaktadır.[32]

Reşidüddîn'in aktarımına göre Yesügey, farklı Moğol kabilelerinden pek çok kadınla evlenmişse de en kıdemli ve makbulü Temücin'in annesi olan Höelün (metinde- Ulûn Fûcîn -**اولون فوجين**) idi. Ona Ulûn Îke (Ece) (**اولون ايكه**) da denilmiştir. Müellife göre ayrıca "fucin" kelimesi Hıtay (Çin) dilinde "hatun" demektir. Höelün, Moğolların Ulkûnût/**اولقونوت** kavmindendi. Yesügey'in bu kadından dört oğlu olmuştur. En büyüğü Temücin idi.[33] *Moğolların Gizli Tarihçesi* ve Sagang Seşen ile birlikte muahhar Çin kaynağımız *Mengwu'er Shiji* de Reşidüddîn'in bu kaydını tekmil ederek Höelün'ün Yesügey'e Temücin (Tiemuzhen/帖木眞), Hasar (Hesar/合撒兒), Haiçun (Heşiwen/合赤溫), Temüge (Tiemuge/帖木格) adlı dört oğlan; Temülen (Tiemulun/帖木侖) adlı bir kız çocuğu dünyaya getirdiğini yazmaktadır.[34] Ayrıca Yesügey'in diğer eşi Soçigel'den de Begter ve Belgüdei adlı iki oğlu daha dünyaya gelmiştir.[35]

Yesügey'in Höelün'ü kaçırması, Moğol toplumunda yaygın bir uygulamanın tipik bir örneğini teşkil ederken[36], bu davranış sonraki siyasî gelişmeler üzerinde derin bir etkiye sahip olmuştur. Nitekim bu dönemde evlilik ve kadınlar aracılığıyla kurulan ittifaklar şahsî meseleler olmasının ötesinde, Moğol toplumlarında kabileler arasındaki güç dengesini belirleyen faktörler olarak da işlev görüyordu.[37] Bu

---

32 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 22-23; *Altan Topçi*, s. 622; *Mengwu'er Shiji,* Cilt 2, s. 5a-5b; Güneş, "Moğolistan'da Hâkimiyet Mücadelesi", s. 578-595.

33 Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, Cilt 1, s. 274-275; *Altan Topçi*, s. 623; Ömer Subaşı, *Moğollarda Kadın, Evlilik ve Dış Siyaset*, İstanbul 2021, s. 209; Kaya, a.g.m., s. 78-79.

34 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 24; *Mengwu'er Shiji,* Cilt 2, s. 5b; Sagang Sechen, s.44.

35 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 24.

36 Michal Biran, "Mobility, Empire and Cross-Cultural Contacts in Mongol Eurasia (MONGOL)*"*, *Medieval Worlds*, (2018), VIII, s. 135-154; George Qingzhi Zhao, *Mongolian Royal Marriages from World Empire to Yuan Dynasty: Marriage as Political Strategy and Cultural Expression,* Degree of Doctor of Philosophy, University of Toronto, Toronto 2001*,* s.72-79.

37 Moğollarda kadının yeri hakkında bilhassa şu çalışmalara bakılabilir: Nilgün Dalkesen, "İlhanlı Hanedanlığı'nda Siyaset ve Kadın", *Ortaçağda Kadın*, ed. Altan Çetin, Ankara 2011, s. 532-568; a.mlf., "Cult of Alan-Gho'a and the Unique Position of Women in the Chinggisid Dynasties", *Avrasya, Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, (Ocak 2017), V/10, s. 191-201; Bruno De Nicola, "Patrons or *Murid*s? Mongol Women and Shaykhs in Ilkhanid Iran and Anatolia", *Iran*, (2014), LII/1, s. 143-156; Mehmet Tezcan- Asiye Bayındır, "Bozkır Kültürü- Göçebe Hayat Tarzı-

bağlamda Yesügey'in Höelün'ü Merkid'den ele geçirmesi, kabile ile Borçigin arasında, geçmişi Kutula Kağan'a dayanan düşmanlığı daha da körüklemiştir. Yesügey, bu eylemin Merkid tarafından asla unutulmayacağını biliyordu. Buna rağmen, Roux'un da belirttiği gibi[38], "Bahadır" ünvanına yakışır bir şekilde hareket etmiş ve kabilesinin çıkarlarını göz önünde bulundurarak ortaya çıkabilecek her türlü sonuca katlanmayı tercih etmiştir. Yesügey hayattayken Merkidler, Yesügey'in askerî ve siyasî nüfuzundan korktukları için karşılık veremedikleri anlaşılmaktadır. Ancak Yesügey'in ölümünden sonra ortaya çıkan güç boşluğu, Merkidlere yıllar önce yaşanan bu olayın intikamını alma fırsatı vermiştir. Bu kez hedef, artık Cengiz Han'ın karısı olan Börte'ydi. Bu olay da genç Temücin'in hayatını doğrudan etkileyerek, onu erken yaşta kabileler arası mücadelelerin gerçekliğiyle yüzleştirmiştir. Nitekim Höelün'ün kaçırılması ve Temücin ailesine yönelik tehdit, "birleşme" ve "intikam"ın Temücin'in hayatının ilerleyen dönemlerinde siyasî gündeminde neden bu kadar önemli bir unsur hâline geldiğini açıklıyor. Dolayısıyla, Yesügey'in Höelün'ü kaçırması yalnızca bireysel bir tercih değildi; aynı zamanda Moğol kabile tarihinin seyrini etkileyecek ve Temücin'in yükselişini belirleyecek bir olaylar zincirinin başlangıç noktası olarak da görülebilir ki[39] bu husus başka bir çalışmada geniş bir şekilde ele alınmıştır. [40]

2. Yesügey'in Moğollar Arasındaki Siyasî Statüsü

Yesügey'in Höelü'nü kaçırdığı hadiselere kadarki bilgileri burada peşin sıra ele aldıktan sonra şimdi asıl meseleye, Yesügey'in Moğol boyları arasındaki siyasî konumunu ele almak gerekir. Malum olduğu üzere Çin'in kuzeyindeki Türk ve Moğol gibi göçebe kavimlerin sık sık Çin ile ilişkiler kurmuşlardı.[41] Bunlardan Moğollar, Çin'in kuzeydoğusunda, özellikle Onon Nehri civarında varlık gösteriyorlardı. Çin kaynaklarında Moğol/蒙古 kelimesi önce "Mengwu'er/蒙兀兒, ardından "Menggu/蒙古şeklini almış, neticede Mangqolun/忙豁侖kelimesine dönüşmüştür.[42]

Moğollar tarihte fazla bir önemi haiz değillerdi. Yesügey döneminde Moğol topraklarındaki kabileler dağınık bir hâldeydi ve bu kabileler önce Liao (Kitan) Hanedanı'nın, ardından da Jin Hanedanı'nın yönetimi altına girmişti. Bu dönemde, bölgedeki kabileler Çin ile ilişkilerini daha da yoğunlaştırdılar. Zamanla Moğollar,

---

Nesturi Hristiyanlık Üçgeninde XIII. YY. Aristokrat Moğol Kadınları", *21. Yüzyılın Eşiğinde Kadınlar Değişim ve Güçlenme*, ed. Füsun Çoban Döşkaya, V, İzmir2010, s. 93-101.

38 Jean-Paul Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, (çev. A. Kazancıgil-A.Bereket), İstanbul 2001, s. 59.

39 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 56-57; William Sayers, "The Motif of Wrestlıng in Early Irısh and Mongolian Epic", *Mongolian Studies*, 1990, XIII, s. 161.

40 İbrahim Güneş, "Moğolistan'da Hâkimiyet Mücadelesi", s. 578-595.

41 Üçler Bulduk, "Sosyal Yaşayış, Konargöçerlik, Etnisite", *Uyan Türkiyem II. Yörük Türkmen Büyük Kurultayı ve Bilim Şenliği*, Ankara 2008, s. 216-223.

42 *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 1a.

basit kabile düzeninden, hiyerarşik bir yapıya sahip kabileler arası birliktelik ve liderliğe doğru evrildi. Bu dönemde önde gelen soylular ganimet ve köle elde etmek amacıyla kendi askerî güçlerini oluşturdular ve soylular, sadık askerleriyle "nöker" adı verilen ittifak bağı kurdular. Bu bağ, barış zamanlarında soylulara kişisel koruma sağlarken, savaş zamanlarında onları desteklemede öncü bir rol oynuyorlardı. Askerî zorunluluk nedeniyle, kabile liderleri sık sık ittifaklar kurup içlerinden birini "han" ünvanıyla iktidara getiriliyordu. Kabile liderleri, savaş yoluyla servet ve köle edinmeyi, yalnızca vazgeçilmez bir görev olarak görmüyor, aynı zamanda buna bir şan ve şöhret olarak da bakıyorlardı. Çoğunluğu göçebe bir hayat sürüyor, yurt denilen çadırlarda yaşıyorlardı. At en önemli binek hayvanı iken, koyun ve sığır yetiştiriciliği esas geçim kaynağını sağlıyordu.[43] Yesügey döneminde Moğolistan, bu tür sosyal ve iktisadî uğraşın olduğu ve liderlerin egemenlik mücadelesinin yaşandığı bir yerdi. İşte bu mücadelenin içinde, Ambagai'nin ölümüyle birlikte kabileler arası savaşlara, Jin'den intikam amaçlı yapılan yağmalama seferlerinin yoğunlaştığı bir dönemde Yesügey figürü iyice yükselişe geçecektir. [44]

Yesügey, kaynakların ekseriyetinde Moğolların Borçigin boyunun Kıyât[45] oymağının lideri olduğu yazılıdır[46]. Fakat o Moğollar arasında sadece "cesur, yiğit" anlamına gelen[47] "Bahadır" unvanıyla anılıyordu.[48] Skrynnikova'nın da belirttiği gibi bu ifade Moğollar arasında önemli bir anlam ifade ediyordu.[49] Cüzcânî ise Yesügey'i kastederek Cengiz Han'ın babası Tatar Temirçi'nin Moğol kabilelerinin şefi olarak tanıttıktan sonra kendi kabile ve ulusuna hükmettiğini, bir defasında avda iken tuğrul adlı yırtıcı kuşlardan birisi eline konduğundan bahsetmektedir. Bu nedenle kendisine "Tuğrul Tegin" de denilmekteydi. Rivayete göre o güne kadar hiç kimse bu kuşun bir hükümdarın eline konduğu görmemişti. Bu nedenle herkes ona saygı

---

43 Johan de Plano Carpini, *Moğolistan Seyahatnamesi*, (çev. Ergin Ayan), İstanbul 2022, s. 37-66; Wilhelm Von Rubruk, *Moğolların Büyük Hanına Seyahat*, (çev. Ergin Ayan), İstanbul 2020, s.42-58; Ricoldus de Monte Crucis, *Doğu Seyahatnamesi*, (çev. A. D. Altuntaş), İstanbul 2018, s. 43-53; Genceli Kiragos, *Moğol İstilası (1220-1265)*, (çev. Mahmud Kemal Bey), İstanbul 2018, s. 32-33; Ebul'l-Farac, *Ebu'l-Farac Tarihi*, (çev. Ö. R. Doğrul), Cilt 2, Ankara 1999, s. 476; İbn Haldûn, *Tarih İbn Haldun,* Cilt 5, Beyrut 2006, s. 612; *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 1a-4b; Ratchnevsky, age, s. 1-14; Pavel Rykin, "The Social Group and its Designation in Middle Mongolian: The Concepts of Irgen and Oboq", *Forum for Anthropology and Culture*, (2004), I, s. 183-210.

44 İbrahim Güneş, *Temücin'in Yükselişi (Keçe Çadırlarda Yaşayan Halkların Hükümdarlığına Giden Yol)*, İstanbul 2026, s. 85-86.

45 Fars ve Arap kaynaklarında bu isim "Kıyât/قیات" (Cüveynî, s. 134) veya "Kibât/قبات" (Kalkaşendî, Cilt 4, s. 305) şeklinde geçmektedir.

46 Nesevî, s. 7; Cüzcânî, Cilt 2, s. 98; Cüveynî, s.134; Muhammed İsfahanî Kazvinî, s. 17; *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 7a.

47 Ferdinand Lessing, *Moğolca-Türkçe Sözlük*, Cilt 1, (çev. Günay Karaağaç), Ankara 2003, s. 108

48 Ayrıca onun "Han" veya "Kağan" unvanı kıllandığına dair rivayetler hakkında bk. Kaya, *Cengiz Han'ın Ataları*, s. 137-138.

49 Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, Cilt 1, s. 271; Tat'jana D. Skrynnikova, "*Boghol*, A Category of Submission at the Mongols", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, (2005), LVIII/ 3, s. 317.

gösterip yüceltmeye başlamışlardı.[50] Lakin müellifin burada onu Ong Han Tuğrul ise karıştırmış olma ihtimali vardır.

Fars ve Çin kaynaklarında ise tüm Moğol boylarının Kıyân/**قیان** (Çince: Ki'an Börcigin/乞顏特孛兒只斤氏)[51] isminin ortaya çıkmasında sonra zikredildiği belirtilmektedir.[52] *Xin Yuan Shi*'de de Börcigin/孛兒只斤kelimesinin Türkçede (Moğolca) "mavi/gri göz/açık göz renkli" anlamına geldiği yazılıdır. Moğollarda, bu göz rengi bir tür soyluluk alameti sayılırdı.[53]

Rivayete göre Moğol kabileleri ile diğer Türk kabileleri arasında düşmanlık ve muhalefet ortaya çıktı ve bu da mücadele ve savaşa yol açtı. Efsaneye göre, diğer kabileler Moğol kabilelerini alt edip onları o kadar şiddetli bir şekilde katlettiler ki, geriye sadece iki erkek ve iki kadın kaldı. Düşmandan korkan bu ikili, dar ve zorlu bir patikayla her taraftan ulaşılabilen, tamamen dağlar ve ormanlarla çevrili bir yere kaçtılar. Bu dağların arasında Erkenekon adı verilen güzel, çimenli bir ova uzanıyordu. Buradaki "Kon" kelimesi dağ geçidi, "Ergenekon" ise dik geçit anlamına geliyordu. Bu iki kişiye Negûz (**نگوز**) ve Kiyân (**قیان**) adları verildi; onlar ve torunları orada uzun yıllar kaldılar, evlendiler ve sayıları arttı. Her kol belirli bir isim ve lakapla biliniyordu ve "obak" denen, yani belirli bir soy ve hanedandan gelen insanlar ortaya çıktı. Bu obaklar da daha sonra tekrar kollara ayrılmış ve zamanla Moğol kabileleri arasında bu kollardan çıkan kişiler birbirlerine daha yakın akraba olmuş ve Moğol-ı Derlekîn olarak anılmıştır. Aynı kaynaklara göre "Moğol" kelimesi aslen itaatkâr ve temiz yürekli anlamına gelen "Mont ol" (**مونت اول**) idi. Moğolcada "Kiyân", bir dağın tepesinden inen güçlü ve hızlı sel anlamına gelir; cesur, yiğit ve son derece kahraman bir kişi olduğu için kendisine "Kiyân" adı verilmiştir. "Kiyât" (**قیات**) kelimesi de Kiyân'ın çoğuludur. Bu sebeple kökene yakın olan soyundan gelenlere "Kiyât" (**قیات**) denilmiştir.[54]

Kaynaklardaki anlatılara göre Yesügey'in büyük babası Kabul (Habul/合不勒), günümüzde Moğolistan olarak tarif edilen bölge üzerinde kademeli olarak hakimiyetini kurmuş ve bu vesileyle "han" unvanını alan ilk Moğol lideri olmuştur. Bunun neticesinde de Kabul Han'ın başında olduğu Kıyât boyu giderek büyümüş ve sonunda Yesügey'in mensup olduğu Kıyâtlar, Borçigin kabilesinin bir şubelerinden biri olarak ortaya çıkarmıştır. Zamanla Kabul Han gücünü artırdığından Jin Hanedanı'nın dikkatini çekmiş ve onu bir ziyafete davet etmişlerdir. Ancak ziyafet sırasında Kabul Han, Jin Hanedanı hükümdarına alaycı

---

50 Cüzcânî, Cilt 2, s. 98

51 *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s.1a.

52 Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, I, s. 145. Ayrıca bk. Benâketî, s. 361; Hamdullah Mustevfî, s. 562-563.

53 *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s.1a.

54 Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, I, s. 148; Benâketî, s. 361; Hamdullah Mustevfî, s. 563; Güneş, *Temücin'in Yükselişi*, s. 47.

bir şekilde davranmıştır. Bu saygısızlık Jin Hanedanı için başta bir sorun teşkil etmediğinden değerli hediyelerle ayrılmasına izin verilmiş, ancak devlet erkanı, Çinlilere karşı bu tür eylemlerinin cezalandırılması gerektiğini belirterek, sonunda Jin hükümdarını uyarmışlar, bu da peşine bir adam gönderilmesine yol açmıştır. Kabul Han ise kendisine ulaşan Çin elçilerini öldürmüş ve Jin Hanedanı ile tüm ilişkilerini kesmiştir. Bu nedenle Kabul Han, Jin Hanedanı'nın kışkırttığı Tatarlarla uzun süren bir savaşmak zorunda kalmış, ardından belirsiz bir tarihte ölünce yerine Ambagai (Ambahai/俺巴孩) geçmiştir.[55]

Kabul Han'ın yedi oğlu olmasına rağmen, Moğol kabileleri Semgün Bilge'nin oğlu Ambagai'yi kendilerine "han" seçmişlerdir. Kaynaklarda anlatıldığı üzere Ambagai, siyasî ittifakları güçlendirmek için kızını Tatar Airguud ve Buirguud kabilelerine vermek için yola çıkmıştır. Efsaneye göre, kızının düğün konvoyuna eşlik ederken, Tatar Cüyin kabilesi tarafından pusuya düşürülür ve esir alınır. Jin'e esir olarak teslim edilen Ambagai ise tahta bir eşeğe bindirilerek aşağılanır ve sonunda vahşice idam edilir. Bu olay, Moğol kabilelerinin siyasî istikrarını baltalamakla kalmamış, aynı zamanda Jin'in Moğollara karşı küçümseyici ve düşmanca tavrını da açıkça ortaya koyduğundan Temücin zamanı dâhil olmak üzere Moğollar arasında Çin'e karşı bir intikam arzuna dönüşmüştür. Ambagai'nin yakalanmasının ardından, Borçigin ve Tayçud kabileleri birleşerek Tayçud boyundan Hutula'yı (Çince: Hutuci/忽圖剌) han olarak seçmişlerdir. Nitekim bu otorite boşluğunu doldurmak için, 1143 yılında[56] Onon Nehri üzerindeki Horhonag Vadisi'nde Tayçudlar liderliğinde bir konsey toplanmış ve Hutula burada "han" seçilmiştir. Efsaneye göre, Hutula inanılmaz derecede cesurdu ve sesi yedi dağın ardından bile duyulacak kadar gür bir sese sahipti; tek seferde koca bir koyunu yiyebilecek ve bir insanı çıplak elle ikiye ayıracak güçlüydü.[57] Kendisi Ambaghai Han'ın intikamını almak için Tatarlara karşı bir dizi savaş açmış, Jin topraklarını birkaç kez işgal etmeye çalışmış ve bir seferinde neredeyse başarılı olmuştur.[58]

Bu suretle merkezî otoritenin ortadan kalkması, Moğol kabileleri arası rekabeti daha da yoğunlaştırmış ve siyasî birlik arayışını zorunlu kılmıştır.

---

55 Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, Cilt 1, s. 266-267; *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 4b-5b; Hândmîr, Cilt 3, s. 16-17; Muhammed İsfahanî Kazvinî, s. 23-26; el-Ömerî, Cilt 3, s. 105; Kalkaşendî, Cilt 4, s. 305; Atwood, a.g.e., s. 601; Igor de Rachewiltz, "Qan, Qa'an, and the Seal of Güyüg", *Documenta Barbarorum,* (Ed. K. Sagaster-M. Weiers), Wiesbaden 1983, s. 273-281; Lawrence Krader, "Qan-Qaγan and the Beginnings of Mongol Kingship", *Central Asiatic Journal* , (1955), I/1 s. 19; Çetin Kaya, "XIII. Yüzyıl Büyük Moğol Ulusunda Kağan ve Han Unvanının Kullanımına Dair Bir İnceleme", Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, VIII/ 21, s. 290-297; Güneş, *Temücin'in Yükselişi*, s. 83.

56 *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 6a.

57 *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 6b.

58 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 22-23; Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, Cilt 1, s. 266-267; *Yuan Shi*, Cilt 1, s. 3; *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 4b-5b; Hândmîr, Cilt 3, s. 16-17.

Hutula'nın safında bu mücadele sırasında Jin ve Tatarlara karşı kazandığı sayısız askerî zafer nedeniyle Yesügey de "Bahadır" ünvanını kazanmıştır. Ancak Ambagai'nin intikamını alamaması, Hutula'nın hanlığını hızla sorgulatmıştır. İktidarını meşrulaştırmak ve kabile içindeki itibarını artırmak için Tatarlara karşı seferler düzenlemesine rağmen, bu seferlerin hiçbiri başarılı olamamış, bu süreç de Moğolların güçlü ve karizmatik bir lider etrafında birleşme ihtiyacını daha da belirginleştirerek, Yesügey gibi savaşçı figürlerin önümüzdeki yıllarda öne çıkmasının önünü açmıştır.[59] Özellikle Ambagai'nin ölümünden sonra yerine geçen Hutula, düşmanlarıyla hesabını bitirmeden ölmesi ve yerine geçen Kadagan Tayçi'nin de kısa sürede aynı akıbete uğraması bir dönem Negün'ün ön olana çıkmasına vesile olsa da Yesügey'in Kerâyit lideri Gür Han ile giriştiği mücadele sayesinde onun Moğollar arasında saygın bir yere gelmesini sağlamıştır.[60] Böylece Ambagai'nin ölümünün yarattığı siyasî boşluk, Yesügey'in yükselişinin önünü açmış ve Ambagai'nin yerine geçecek olan diğer Moğol beylerinin Çinlilere karşı kesin bir zaferle sonuçlanmayan mücadelesi bu süreci hızlandırmıştır.[61]

Bununla birlikte Hutula'nın ölümünden sonra Tayçud ve Borçigin kabileleri kendi aralarında anlaşmazlık iyice belirgin hâle gelmiştir. Bazıları Bulahuolier/布拉火力兒ve bazıları Targutay'ı (Çince: Targhutai/塔兒忽台) hükümdar yapmak istemişseler de kabile mensupları tarafından kabul görmemiştir. Böylece her kabile kendi liderini seçtiğinden, merkezî otoriteye bağlılık da kalmamıştır.[62] Asıl olarak da Hutula'nın Çin'e karşı sonuçlarının beklentiye cevap veremeyen askerî seferleri ve Ambagai'nin ortadan kaldırılmasının yarattığı siyasî boşluğun ardından Moğolların Börçigin kabilesinin lideri Yesügey'in etrafında daha fazla kenetlenmeye başladıkları anlaşılmaktadır. Bu gelişmeyle, güçlü bir bağla olmasa da Yesügey'in yalnızca kendi kabilesi içindeki konumunu güçlendirmekle kalmamış, Borçigin ve Tayçud kabilelerinin birleşmesini de sağlamıştır.[63] Tabi ki bu süreçte Tayçud lideri Targutai ile Yesügey arasında gizli bir çekişme yaşanmışsa da Yesügey'in gücü bir süre Targutai'nin sessiz kalmasına sebep olacak, lakin Yesügey'in ölümü ile hıncını oğlu Temücin'den almaya çalışacaktır.[64]

Yesügey'in liderliğini meşrulaştırma çabasıyla, Ambagai'nin ölümünden sorumlu tutulan Tatarlara karşı bir dizi sefer başlatması ve bu seferlerde başarılı olması dikkat çekicidir. Reşidüddîn tarafından Yesügey'in hayatı boyunca birçok Moğol kavmiyle sert çarpışmalara giriştiği, özellikle de Tatar boylarıyla ve Hitay

59 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 23.

60 Kaya, *Cengiz Han'ın Ataları*, s.134-135.

61 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 21; *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 5b-6a; Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, Cilt 1, s. 266-267; Hândmîr, Cilt 3, s. 16-17.

62 *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 7a.

63 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 22-23; Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, Cilt 1, s. 237; *Altan Topçi*, s. 622.

64 *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 7b.

(Çin) ordularının kumandanlarıyla mücadele ettiği aktarılmaktadır. Müellif, Yesügey'in savaşlarının büyük çoğunluğunun Tatarlara karşı olduğunu ve bunu Tatarların Türkler (Moğollar) arasında en güçlü kabilesi ve en büyük ordusu olmasına bağlamaktadır. Ancak kendisi konuya askerî güç açısıyla beraber siyasî rekabet açısından da yaklaşması ilginçtir. Ona göre, Kabul Han'ın karısının kardeşi Tegin Bey'in ölümünün ardından, Kabul Han'ın oğulları ile Tatarlar arasında köklü bir düşmanlık ortaya çıkmıştır. Bu mücadeleye Yesügey zamanında da devam edilmiştir. Yesügey, bu mücadelelerden birinde Tatar liderleri Temücin Öke (**تموجين اوكه**) ve Kûrî Buka'yı (**قورى بوقا**) yenmiş, askerlerinin önemli bir kısmını öldürmüş, geri kalanını da esir almış ve mallarını yağmalamıştır. Temücin de bu zaferden dönerken doğmuştur. Doğduğundan elinin içinde kan pıhtısı vardı. Rivayete göre bu, onun ileride büyük bir savaşçı olacağının işareti sayılmıştır. Bu nedenle doğan bebeğe, mağlup Tatar hükümdarlarından Temücin Öke'nin adı verilmiştir. Böylece daha sonra Cengiz Han olarak bilinecek olan Temücin'in doğduğu an, Tatarlar üzerindeki bir zaferle ilişkilendirilmiştir.[65] Aynı bilgiler Çin kaynakları tarafından da tekrar edilmektedir. Nitekim *Xin Yuan Shi*'de geçen kayıtta Yesügey'in on üç yıl boyunca kabile reisi olarak görev yaptığı, sık sık Jin(金) Hanedanı'na karşı seferler düzenlediği, ayrıca Tatarlar (塔塔兒)'a saldırarak onların iki önderini ele geçirdiğini, bunların da 帖木真兀格 (Tiemuzhen Wuge) ve 庫魯布哈 (Kulubuha) olduğunu, bu gelişmelerin ardından da tüm kabileler korkuya kapılarak boyun eğdiğinden bahsedilmektedir.[66] Anlaşılacağı üzere bu savaşlar, Yesügey'in askerî kudretini ve şöhretini geniş bir coğrafyaya yaymıştır. Bu sayede olacak ki dönemin bozkır aristokrasisi içerisinde itibarlı bir konuma yükselmiş ve karizmatik bir savaş beyinden daha fazlası olarak görülmüştür. [67]

Şimdi gelelim Yesügey'in Moğol boyları arasındaki bu siyasî konumuna: Onun Kıyât boyunun Borçigin oymağının reisi olduğu bilgisi dışında Moğollar içerisindeki siyasî statüsü hakkında kaynaklarda sınırlı bilgi bulunmaktadır. *Moğolların Gizli Tarihçesi*'nde onun "bahadır" ünvanını taşıdığı aktarılıyorsa da[68] bu ünvanın ötesinde siyasî konumuna dair ayrıntılı bilgi verilmemektedir. Buna karşın eserin birkaç yerinde "han" ünvanıyla anıldığı da olmuştur.[69] Lakin bu ünvanın siyasî bir karşılığı olmadığını, tümü ile onun kabile reisliğine atıf olduğu ve gerçekte de sadece "bahadır" unvanıyla yetindiği anlaşılmaktadır[70]. Bununla birlikte Reşîdüddîn ise Yesügey'i Temücin'in babası olarak tanıtmakla kalmaz, aynı

---

65 Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, Cilt 1, s. 284; Muhammed İsfahanî Kazvinî, s. 25; *Altan Topçi*, s. 622-623; *Yuan Shi*, Cilt 1, s. 1; *Xin Yuan Shi*, Cilt 2, s. 1a; Güneş, *Temücin'in Yükselişi*, s. 91-92.

66 *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 7b.

67 Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, Cilt 1, s. 274.

68 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 50 vd.

69 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 104, 127.

70 C. P. Atwood, "Six Pre-Chinggisid Genealogies in the Mongol Empire", *Archivum Eurasiae Medii Aevi*, XIX, (2012), s. 38.

zamanda Moğol kabilelerinin büyük çoğunluğunun hükümdarı olduğunu da kaydeder. Reşîdüddîn'e göre Moğollar babaya "**آتچیگه** / âtçige" derlerdi ve bu bağlamda Yesügey'in otoritesi, yalnızca bir aile reisi olmanın ötesine geçmekteydi. Reşîdüddîn'in ifadesine göre Yesügey'in "aka" (büyük) ve "ini" (küçük) şeklinde adlandırılan ağabeyleri ve amcazadeleri dahi onun otoritesine tabi olup, kendisini ittifak çerçevesinde hükümdar ilan etmişlerdi. [71] Şayet bu bilgiyi esas alırsak, tüm Moğol kabilelerini yönettiği bilgisine katılmamakla birlikte, Yesügey'in yalnızca bir savaşçı ötesinde en azından kendi mensubu olduğu kabileler arası ittifakı yöneten bir lider olduğunu farz edebiliriz. Çünkü bir Çin kaynağının belirttiğine göre Yesügey sağlığında 蟆秦（Maqin） ve 秦亦赤兀兒（Qin Yeşiwu'er）boylarını birlikte yönetmişti. Bu kayıt, aslında Yesügey'in yalnızca Borçigin boyunun reisi olmakla kalmadığını, aynı zamanda farklı kabileleri bir arada tutabilecek siyasî ve askerî otoriteye sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu da Yesügey'in yükselişinin Ambagai'nin tutsak edilmesi ve Hutula'nın düşmanı tümü ile yok edememesi gibi Moğol iç siyasetindeki gelişmelerle değerlendirmek gerektiğini düşündürmektedir.[72]

Ayrıca Çin kaynaklarında verilen bilgiye göre Yesügey, tüm Nirûn (尼而倫) boylarını idaresi altında tutmaktaydı. Nirûn boylarına gelince, *Xin Yuan Shi*'de Temücin'in atalarından bahsederken Buhughataci/不忽合塔吉, Buhatusaleci/不合秃撒勒只 ve Bodançarmonhohe/勃端察兒蒙合黑 adlı üç kardeşin soyundan gelenlere Moğolların "temiz" anlamına gelen Nirûn/尼而倫, diğer koldan gelenlere ise Tali/塔立 denildiği yazılmaktadır. [73] Buna benzer bilgi Fars kaynakları tarafından da zikredilmektedir.[74] Bu çerçevede özellikle bu boyların bir mensubu olan Tayçudlar (Metinde: Taiyeşiwu/泰亦赤兀) boyunun durumuna dikkat çekilmelidir. Çünkü Tayçudlar, başlangıçta bağımsızlaşma ve ayrışma eğilimi göstermelerine rağmen, Ambagai Han (metinde: Anbahai Kehan/俺巴孩可汗) döneminde onun hâkimiyetini kabul etmişlerdi. Ancak Yesügey'in ölümünün ardından Tayçudlar tutumlarını değiştirerek Nirûn boylarının bir diğer mensubu olan Borçigin ailesini dışlamış, onları kendilerinden uzaklaştırmışlardır. Bu bilgi, Yesügey'in yaşadığı dönemde Nirûn boyları üzerinde ciddi bir nüfuz ve otorite tesis ettiğini, fakat onun ölümüyle birlikte bu bütünlüğün hızla bozulduğunu göstermektedir. Özellikle Tayçudların tutumu, Moğol siyasî yapısında Yesügey'in şahsiyeti ve askerî gücüyle yakından ilişkili olduğunu; liderin ölümünün ardından kabile ittifaklarının kolayca çözülerek yeni denge arayışlarına girdiğini ortaya koymaktadır.[75] Dolayısıyla buradan hareketle Yesügey'in siyasî statüsü tartışmalı

71 Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, Cilt 1, s. 274. Ayrıca bk. Muhammed İsfahanî Kazvinî, s.25.
72 *Mengwu'er Shiji,* Cilt 2, 1b.
73 *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 2b.
74 Hamdullah Mustevfi, s. 581.
75 *Xin Yuan Shi*, Cilt 2, s. 1a-1b; *Mengwu'er Shiji,* Cilt 2, s.1b.

olmakla birlikte, farklı kaynaklardan elde edilen bilgiler birlikte değerlendirildiğinde, onun hem kabileler arası ittifakı yöneten bir lider; düşman kavimlere karşı başarılarıyla ün kazanmış bir bahadır olduğu anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte Yesügey, kaynaklar tarafından daima cesur ve kahraman sıfatlarıyla anılır. Nitekim Höelün ve çocuğuna şölende pay verilmediği sırada Tayçudlarlarla girdiği tartışmada Yesügey, "*yiğit bir adamdı*" şeklinde anılmıştır.[76] Bu çerçevede değerlendirebileceğimiz üzere Yesügey yalnızca yetenekli bir komutan değildi, aynı şekilde dönemin siyasî iklimini doğru yorumlayabilen yetenekli bir siyasetçiydi. Bu özelliği özellikle Tatarlarla mücadelelerinde belirginleşmiştir. Tatarların askerî gücü ve nüfuzuna karşı tek başına başarının imkânsız olduğunu bilen Yesügey hem Tatarlara hem de Moğol bozkırlarının en güçlü siyasî gruplarından biri olan Naymanlara karşı bir müttefik bulmanın gerekliliğini anlamıştı. Bu amaçla, daha sonra "Vang/Ong Han" olarak anılacak olan Kereyit/Kerayit (Çince: Kelieyi/客烈亦)[77] hükümdarı Tuğrul ile bir ittifak kurmayı başaracaktır. Kaynaklar, Tuğrul'un Yesügey ile ilişkisinin aslında Kereyitlerin taht mücadelesi tarafından şekillendirildiğini gösteriyor. Tuğrul, Naymanlardan Hurçahus Buyruk Han'ın kardeşlerini öldürdükten sonra amcası Gür Han'la karşı karşıya gelmişti. Ancak bu mücadelede yenilgiye uğrayınca, yüz adamıyla Haragun Havtsal adlı bölgeye çekilmek zorunda kalmış ve Yesügey'e sığınmıştır. Yesügey de Tuğrul'un yanında yer alarak ona yardım sözü vermiş ve topladığı bir orduyla Gür Han'a (Guerkan/古兒堪) karşı savaşarak onu Haçin Oron'a çekilmeye zorlamıştır. Bu zafer sonucunda Kereyitler ve malları Tuğrul'un yönetimine verilmiş, böylece Yesügey müttefikini desteklemekle birlikte, aynı zamanda iktidarı yeniden ele geçirmesini de sağlamıştır. Yesügey'in bu yardımına karşılık Tuğrul, ona yalnızca siyasî minnettarlığını ifade etmekle kalmamış; Moğol toplumsal ve kültürel yapısında önemli bir yeri olan "anda" (kan kardeşliği) bağını da kurmuştur. Bu bağ, salt dostluğun ötesinde taraflar arasında karşılıklı sadakati ve ortak bir kader duygusunu ifade eden derin bir toplumsal sözleşmeydi. Bunun neticesi olarak Yesügey'in Tuğrul ile bu şekilde hem bir ittifak hem de bir "anda" bağı kurması, yalnızca siyasî gücünü göstermekle kalmamış, Temuçin'in Kereyitler ile gelecekteki ilişkilerinin temelini atan stratejik bir hamle de olmuştur.[78]

Tuğrul'un Yesügey'e olan minnettarlığı kendi dönemiyle sınırlı kalmadığı görülmektedir. Nitekim Merkidlerin Börte'yi kaçırmasının ardından Temücin

---

76 *Mengwu'er Shiji,* Cilt 2, 1b.

77 Isenbeke Togan, *Flexibility & Limitation in Steppe Formations, The Kerait Khanate & Chinggis Khan*, Leiden 1998; Dezhi Chen, "The Kerait Kingdom up to the Thirteenth Century", *Chinese Scholars on Inner Asia,* (2012), s. 411-662; J. A. Boyle, "The Summer and Winter Camping Grounds of the Kereit", *Central Asiatic Journal*, XVII, 2/4 (1973), s.108-110; V. V. Barthold, *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*, (Çev. Ahsen Batur), İstanbul 2010, s. 46-83; Atwood, *Encyclopedia of Mongolia,* s. 295-297.

78 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s.104-105; *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s.7b-8a; Hwan-Young Park, "Metaphorical and Ideological Concepts of Post-Socialist Mongolian Kinship", *Inner Asia*, (2003), V/ 2, s. 154.

kendisinden yardım istediğinde Tuğrul geçmişte gördüğü iyiliği hatırlayarak "*Yesügey Bahadır yitip giden milletimi kurtardı ve topladı*" sözleriyle minnettarlığını dile getirmiştir. Moğol siyasî kültüründe nezaket ve desteği hatırlamak, karşılıklı sadakat ilişkilerini sürdürmenin temel bir unsuru olarak görülmektedir. Tuğrul'un bu sözleriyle Yesügey'in yalnızca kendi döneminde etkili bir lider olarak, oğlunun siyasî meşruiyetine dolaylı olarak katkıda bulunan bir miras bıraktığını göstermektedir. Dahası, bu minnettarlık, Temücin'in sonraki yıllarda Kereyitlilerle kuracağı yakın ilişkilerin temelini atmıştır. Yesügey'in beslediği bu geçmiş bağ, Tuğrul'un Temücin'i müttefik bağına ilave olarak kendisini babasının dostunun oğlu olarak görmesine yol açmıştır ki[79] malum olduğu üzere Temücin'in yükselişi, sadece şahsi başarısı değil, Tuğrul ve Camuha'nın desteği sonucu olmuştur.

3. Yesügey'in Son Günleri ve Ölümü

Moğol geleneğine göre, dokuz yaşına gelen her erkek çocuğunun başka bir kabileden bir kızla nişanlanması adetti. Bu süre zarfında müstakbel damat, kız evlenme çağına gelene kadar gelinin ailesiyle kalır ve evlilik gerçekleştikten sonra yeni bir çadıra (yurt) taşınarak bağımsız bir aile yapısı kurardı. Bu uygulama, Moğol toplumunda kabileler arası ittifakları pekiştiren önemli bir sosyal kurumdu. Bu geleneğe göre Yesügey, dokuz yaşındaki oğlu Temücin için nişanlı aramaya başladı ve karısının mensup olduğu Olhunud (Reşidüddîn'de Olkûnût/**اولقونوت**)[80] kabilesinden bir kız seçmeye karar verdi. Bu seçim, Yesügey'in daha önce Olhunudlardan Höelün'ü kaçırmış olmasına rağmen, damat bağı aracılığıyla bu kabileyle siyasî bağları yeniden kurma arzusuyla ilgili olmalıdır. Ayrıca Yesügey'in kendi ölümünden sonra Höelün'den doğan çocuklarının en büyüğü olan Temücin'in geleceğini güvence altına almak istediği de anlaşılmaktadır. Kaynaklarda bildirildiğine göre Yesügey, genç Temücin'i de yanına alarak Olhunud kabilesine[81] doğru yola çıktı. Ancak yolculuk planladığı gibi gitmedi: Yesügey, Tsegtser ve Çihurgu bölgeleri arasında yaşayan Hongirad yerlisi eski dostu Dei Setsen ile karşılaştı. Dei Setsen, Yesügey'e yolculuğunun nedenini sorduğunda oğluna nişanlı bulmak için Olhunudlara gittiğini açıkladı. Böylece bu karşılaşma, Yesügey'in planını değiştirecek ve Temücin'in gelecekteki evliliklerinin gidişatını belirleyecekti.[82]

Analatıya göre, Yesügey'in oğlu Temücin, genç yaşına rağmen Dai Setsen'i derinden etkilemiştir. Temücin'i gören Dai Setsen, Yesügey'e dönüp "*Bu oğlun ateşli gözleri ve parlak yüzü var*" diyerek Temücin'in geleceği hakkındaki olumlu düşüncelerini dile getirmiştir. Ardından gördüğü bir rüyayı anlatarak devam

79 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 111.

80 Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, Cilt 1, s. 274-275.

81 *Xin Yuan Shi*'de Wengjila Kabilesi (翁吉剌氏) şeklinde geçer. Bk. *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 8a.

82 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 24; *Altan Topçi*, s. 623.

etmiştir: "*Yesügey, dün gece bir rüya gördüm: Aksungur kuşu gelip elime kondu, güneşi ve ayı tuttu. Güneşi ve ayı kendi gözlerimizle görebiliyoruz. Ama Aksungur kuşunun ikisini de tutup elime konması şaşırtıcıydı. Bu rüyayı başkalarına da talihli bir tesadüf olarak anlattım. Şimdi, oğlunla buraya gelmen o rüyanın açıklaması. Ne güzel bir rüya! Hiad kabilesinin tös'ü (koruyucu ruhu) geldi ve bana bir işaret verdi*". Dai Setsen, bu sözlerin ardından kabilesinin siyasî tercihlerini şöyle açıkladı: "*Hongirad kabilemiz uzun zamandır başkalarına saldırmaktan veya onlarla kavga etmekten kaçındı. Yabancı ellere başvurmadan, güzel yanaklı kızlarımı bir Kazak arabasına bindirip, kara mandaların yanında dörtnala götüreceğim ve onları, sizin Kağan olduğunuz Katun'a götüreceğim ve yanlarına oturtacağım. Başka halklarla rekabet etmeden, rengârenk ve güzel kızlarımı süslü arabalara bindirip, onları yüksek rütbeli kişilerin eşleri yapacağım*". Dai Setsen, Hongirad kabilesinin uzun zamandır "*kadınlarının güzelliği ve kızlarının cazibesiyle*" tanındığını hatırlatarak devam etti. Sonra Yesügey'e dönerek "*Bir erkek memleketine alışır, ama bir kız güzelliği için seçilir. Yesügey, evime gel. Küçük bir kızım var; gör onu*" dedi ve Yesügey'i evine davet etti. Anlaşıldığı gibi bu anlatı, Moğol geleneklerinde siyasî kararları meşrulaştırmada rüyaların ve alametlerin rolünü yansıttığı gibi kabileler arası evliliklerde özellikle de eş seçiminde güzellik ve asaletin nasıl ön planda tutulduğunu göstermektedir. [83] Nitekim anlatıda geçen aksungur kuşu detayı bizim için önemlidir. Çünkü aksungur süldesi, Moğollarda onu taşıyan topluluğu koruyan ve yabancıları korkutup mağlup eden bir niteliği ifade etmektedir.[84]

Yesügey, Dai Setsen'in daveti üzerine çadırına gittiğinde kızı Börte'yi görme fırsatı bulmuştur.[85] Kaynaklar, henüz on yaşında olmasına rağmen Börte'nin "*parlak yüzlü ve ateşli gözlü*" olduğunu kaydeder. Bu özellikleri nedeniyle Yesügey, Börte'yi çok sevmiş ve oğlu için uygun bir eş olarak görmüş olmalıdır. Yine aynı kaynaklara göre, Börte Temücin'den bir yaş büyük olmasına rağmen, bu durum ne Yesügey ne de Temücin için bir sorun teşkil etmiyordu. Buradan anlaşıldığı üzere bozkır toplumlarının evlilik geleneklerinde yaş farkının ikinci planda kaldığı, soy, namus ve aile bağlarının ön planda tutuluyordu. Neticede o gece Yesügey ve Temücin, Dai Setsen'in evinde ağırlandı. Ertesi gün, evlilik meselesi gündeme geldiğinde Dai Setsen kızını evlendirmeyi kabul etmiştir: "*Sık isteyip verirsen saygı görürsün; az isteyip verirsen hor görülürsün. Ancak bir kızın kaderi doğduğu yerde yaşlanmak olmadığı için kızımı ona vereceğim*". Böylece Börte'nin Temücin ile nişanlanmasına karar verilmiştir. Bu noktada Yesügey, oğlunu Dai Setsen'e bırakarak, "*Oğlum köpeklerden korkuyor. Değerli dünürüm, köpeklerle korkutma*," diyerek hem oğlunun korunmasını hem de bu evliliğin gelecekteki siyasî ittifak için ne kadar önemli olduğunu ima etmiştir.

83 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 24-25; *Altan Topçi*, s. 623-624.

84 T.D. Skrynnikova, "Sülde -The Basic Idea of The Chinggis-Khan Cult", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* , (1992/93), XLVI/ 1, s.52.

85 Börte ismi hakkında bk. Igor de Rachewiltz, "A Note on the Word Börte in the Secret History of the Mongols", *East Asian Histor*y, 13/14 (1997), s. 153-55.

Ardından çeyiz olarak getirdiği atları hediye bırakarak memleketine dönmek üzere yola çıkmıştır.[86]

Moğol geleneğine göre, oğlu Temücin'i müttefikleri Hongirad kabilesine bırakan Yesügey, dönüş yolunda Tsegtser (Çince: Chekeche'er/扯克扯兒)[87] bozkırında bir Tatar grubuyla karşılaştı. Bu Tatarlar kendi aralarında bir ziyafet (toy) düzenliyorlardı. *Moğolların Gizli Tarihçesi*'ne göre yolculuktan yorgun ve susamış olan Yesügey, ziyafete konuk olarak katılmak istedi. Onu tanıyan Tatarlar, başlangıçta saygıdan dolayı "*Saygıdeğer Yesügey geldi*" diyerek onu davet ettiler. Ancak geçmişteki düşmanlıklarını hatırlayan Tatar beyleri, Yesügey'in yemeğine[88] gizlice zehir koymak için komplo kurdular. Ziyafetten ayrıldıktan sonra Yesügey yoluna devam ettiyse de kısa süre içinde zehirden mustarip olmaya başladı. Buna rağmen, nihayet evine ulaşmadan önce üç gün boyunca yolculuk etti. Sonuçta zehir vücuduna yayılmıştı ve onun için yapılabilecek bir şey yoktu. Herhâlde yaklaşan ölümünü hisseden Yesügey, etrafındakilere seslenerek "*Kendimi hasta hissediyorum. Yanımda kim var?*" diye sordu. Honhotadai Çirha'nın oğlu olan dostu Mönlig, çağrısını yanıtladı. *Xin Yuan Shi*'deki kayıtta Yesügey'in ilk olarak Honhotadai Çirha'yı (Chalahe'e/察剌合額) çağırdığını, o gelmeyince bunun üzerine onun oğlu Mönlig'i (Menglike/蒙力克) seslendiğini yazar. Bunun üzerine Yesügey, Mönlig'e son sözlerini şöyle söyledi: "*Oğlum Mönlig, iyi dinle! Oğlum henüz küçük. Temücin'i ve soyunu Honhotadai'lerin arasında bırakıp yola çıktım. Ancak yolda karşılaştığım Tatarlar beni zehirledi. Şimdi yüreğim dayanılmaz bir acıyla yanıyor. Yetim kardeşlerime ve dul kalacak olan karıma iyi bak. Oğlum Temücin'i gecikmeden geri getir. Oğlum Mönlig, sana vasiyetim budur!*". Bu sözlerden sonra Yesügey hayatını kaybetti.[89] Reşidüddîn, 549 (1155) yılını baz alarak Temücin'in 563 (1167) yılında yetim kaldığını yazmaktadır.[90] Fakat yapılan bazı araştırmalar sonucunda Yesügey'in 1164, 1171, 1174, 1175 ve 1176 yılında öldüğüne dair farklı görüşler de ortaya atılmıştır.[91]

Moğolların Gizli Tarihçesi'nde onun zehirlenerek öldürüldüğü aktarılmışsa da Reşidüddîn[92] ve *Yuan Shi*'de[93] buna dair bir veri yoktur. Nitekim her iki kaynak da sadece erken ölümüne dair bir kayıt bulunur. Bu sebeple Vorotyntsev ve

---

86 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 25-26; *Altan Topçi*, s. 624; Thomas T. Allsen, *Culture and Conquest in Mongol Eurasia,* Cambridge 2001, s. 63.

87 *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 8a.

88 *Xin Yuan Shi*'de zehirli içecekten bahsedilir. Bk. *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 8a.

89 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 26; *Yuan Shi*, Cilt 1, s. 3; *Altan Topçi*, s. 624; Benâketî, 1348, s. 362; *Xin Yuan Shi*, Cilt 1, s. 8a.

90 Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, I, s. 312.

91 Kaya*, Cengiz Han'ın Ataları*, s. 136.

92 Reşidüddîn, Ruşen-Musevî neşri, I, s. 311-312.

93 *Yuan Shi*, I, s. 3. *Yuan Shi* her ne kadar Moğol tarihi için vaz geçilmez bir kaynak olsa da maalesef Temücin ilk devirleri, bilhassa Yesügey'in hayatı hakkında bir iki yerde verdiği önemsiz bilgi dışında fazla kayda havi değildir. Bu nedenle çalışma hazırlanırken eserin açığını *Xin Yuan Shi* ile kapatmaya çalıştık.

Galimov'un değerlendirdiği üzere Yesügey'in zehirlenerek öldürüldüğüne dair anlatılar, aslında sadece *Moğolların Gizli Tarihçesi* ve *Altan Tobçi* gibi kaynaklarda yer almaktadır. Bu metinler, Yesügey'in Tatarlarla karşılaşmasını, bir ziyafete katılmasını, geçmişteki düşmanlıkları hatırlamasını, ayrılıklarında zehirlenmesini ve birkaç gün içinde ağır bir hastalıktan ölmesini anlatmaktadır. Ancak bu kayıtlar, olaya doğrudan tanıklık edenlerden çok, sözlü geleneklere ve sonraki dönemlerde derlenen soyağacı anlatılarına dayanmaktadır. Buna karşılık, İlhanlı ve Yuan dönemlerine ait resmi kayıtlarda ise Yesügey'in zehirden öldüğüne dair hiçbir bilgi bulunmamaktadır; sadece öldüğünde genç olduğu belirtilmektedir. Anlatılar da akut gıda kaynaklı hastalıkların semptomları tutarlıdır. Bu durumda Yesügey'in ani ölümünün muhtemel sebebinin kasıtlı bir zehirlenme değil, tüketilen yiyecek veya içeceklerle bulaşan bir hastalık olduğu düşünülebilir.[94]

Yesügey'in ölümünden önce kendisine bıraktığı vasiyeti yerine getirmek için Mönlig ise hemen Hongirad kabilesinin topraklarına doğru yola çıktı. Vardığında Temücin'in nişanlısıyla birlikte yanında yaşadığı Dai Setsen'e yaklaştı. Ancak Yesügey'in ölüm haberini gizli tutarak Dai Setsen'e, "*Ağabeyim Yesügey oğlunu çok özledi. Temücin'i görmeyi çok istediği için onu almaya geldim*" dedi. Moğol geleneklerine göre, nişanlı bir oğul, evlenme çağına gelene kadar nişanlısının ailesiyle kalmak zorundaydı. Bu nedenle, Temücin'i bulunduğu yerden geri getirmek normalde imkânsız olmasına rağmen Dai Setsen, Yesügey ile kurduğu dünürlük bağını göz önünde bulundurarak, Mönlig'in isteğini kabul etti ve "*Dünürüm oğlunu özlerse onu gönderirim. Ama yakında geri getirilmeli*" dedi. Böylece Mönlig, Temücin'i de yanına alarak yola çıktı. Rivayete göre yolculuk sırasında Yesügey'in ölümünü kendisine anlattığında Temücin üzüntüden yıkıldı ve uzun süre ağladı. Kaynaklara göre, bu derin keder karşısında Honhotanlı Çirha onu teselli etmeye ve sakinleştirmeye çalıştı. Bu olay, genç yaşta babasız kalan Temücin'in hayatın zorluklarıyla yüzleşmesinin başlangıcı olmuştur.[95]Nitekim, Höelün ile çocukları Tayçudlar tarafından dışlandıkları gibi, Temücin de uzun yıllar yine Tayçudlar tarafından esir alınacaktır.[96]

Buna karşın Yesügey'in cenazesi henüz gerçekleşmemişken, Borçigin ve Tayçud kabileleri arasında husumet yaşanmaya başlamasına iyice dikkat çekilmelidir. Nitekim Tayçudların özellikle de Yesügey'in hanımı Höelün ve

---

94 L. V. Vorotyntsev- T. R. Galimov, "'Poisoned' Khans: the Phenomenon of the Sudden Death of Rulers in the Mental Perception of Medieval Mongols", *Golden Horde Review*, (2024), XII/2, s. 309-312.

95 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 29-30; *Altan Topçi*, s. 624.

96 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 33-35; *Altan Topçi*, s. 625-626; Benâketî, 1348, s. 362; Hândmîr, Cilt 3, s. 16; Bruno De Nicola, "Women and Politics from the Steppes to World Empire", *The Khatuns, 1206-1335*, Edinburgh 2017, s. 47; W. Heissig, "A new Version of 'The Battle with the Tayičighut'", *Central Asiatic Journal*, XXXI, 3-4, (1987), s. 209-223; İbrahim Güneş, "Hısımlık ve Hasımlık Arasında Temüçin'in Yükselişinde Tayçudların Rolü", *JournaL of Universal History Studies*, VIII, 1, (2025), s. 115-135.

çocuklarını Ambagai'nin cenazesi vesilesiyle düzenledikleri düğün yemeğine davet etmemiş olmamaları, Tayçudların ve onlara yakın bazı ailelerin Yesügey'in ölümünden sonra bağlılıklarını fiilen sona erdirdiklerini göstermesi açısından önemlidir. Buradaki mesele, Yesügey'in yerine kimin lider olacağı konusundaki bir halefiyet anlaşmazlığı değil, Ambagai'nin Çin'de idam edilmesiyle oluşan siyasî boşlukta Yesügey'in etrafında geçici olarak birleşen kabilelerin şahsi kararlarıydı. Çünkü açıkça görüldüğü üzere, mesele Yesügey'in "meşru lider" statüsünün sorgulanması olmadığından, Yesügey'in de böyle kurumsal bir liderlik pozisyonuna sahip olup olmadığı doğası gereği tartışmalıdır. Yesügey muhtemelen "bahadır" ünvanını hak edecek kadar başarılı bir savaşçıydı. Gerçek gücü, boylar arasında otorite kuran bir hükümdar statüsünün ötesinde etrafındaki toplulukları birleştirme konusunda karizmatik bir komutan olarak becerisinden kaynaklanıyordu. Dolayısıyla Yesügey'in ölümünü izleyen Borçigin ve Tayçud boyları arasındaki bölünme, güçlü ve merkezi bir siyasî otoritenin varlığından çok, geçici bir ittifakın dağılması anlamına geliyordu. Bu nedenle, sürecin bütüncül olarak değerlendirilmesi, Yesügey'in bireysel nitelikleri ve karizması dikkate alınarak Moğol toplumunda kalıcı ve kurumsallaşmış bir liderlik konumuna sahip olup olmadığının sorgulanmasını gerekli kılar. Ancak Yesügey'in ölümü, yalnızca bir aile reisinin ya da savaşçı kahramanın kaybı olarak değil, aynı zamanda Tayçudlar ile Kıyât boyları arasındaki güç dengelerinin hızla değişmeye başladığı bir dönemin başlangıcı olarak ele alınmalıdır. Son olarak Temücin'in babası Yesügey'in öldürülmesi ve ardından yaşanan sıkıntılar, kendi kabilesi üzerinde onun varlığını tehdit edecek derecede büyük bir baskı oluşturduysa da bu gerçekleşmediği gibi tüm Moğol ulusları tek bir çatı altında toplanması ise bilinen bir vakadır.[97]

Ayrıca Yesügey sadece cesaretiyle birlikte adalet duygusuyla da öne çıkar. Kaynaklarda paylaşılan bir rivayete göre, Camuha'dan ayrılıp Temücin'in himayesine giren boylar için düzenlenen bir toy sırasında yaşanan bir olay, Yesügey'in karakterinin bu yönünü ortaya koymaktadır. Törende içkileri servis eden aşçı, kadehi önce Horicin Hatun ve Huurçin Hatun'a değil, Saça Behi'nin küçük karısı Ebehei'ye servis ederek sıralamayı karıştırır. Bu durum Horicin ve Huurçin Hatun'u öfkelendirir ve aşçıyı azarlayıp döverler. Ancak aşçı, bu haksız muameleden gözyaşları içinde yakınarak, "*Yesügey Bahadır ve Negün Taici burada olsaydı, böyle dövülmezdim*" der. Bu anlatıdan anlaşıldığı üzere Yesügey'in adalet duygusunu ve adaletsizliğe karşı duruşunu yansıtması açısından önemlidir. Nitekim aşçının sözleri, sağlığından iken onun adalet ve hakkaniyeti temsil ettiğini göstermektedir. Moğol kabile geleneğinde bir liderin savaş meydanındaki cesareti yeterli görülmezdi; aynı zamanda adil, tarafsız ve koruyucu bir otorite sergilemesi de beklenirdi. Yesügey'i bu şekilde anmak, onun halkın gözündeki kişisel

97 Henry G. Schwarz, "Mongolia at 800: The State and Nation Since Chinggis Khan", *Inner Asia*, (2006), VIII/ 2, s. 152-153.

karizmasını güçlendirdiği gibi Temücin'in sonraki yıllarda kuracağı otoritenin temellerini atmış olmalıdır.[98]

Sonuç

Moğol tarihinin Cengiz Han öncesi dönemi, siyasî istikrarsızlık, kabile mücadeleleri ve şahsi otoritenin belirleyici rolüyle ön plana çıkmaktadır. Bu süreçteki en önemli figürlerden biri Cengiz Han'ın babası Yesügey Bahadır'dı. Onun faaliyetleri yalnızca bir kabile reisi olmakla kalmadığı, aynı zamanda bozkırın siyasî dengesini değiştiren gelişmeleri de şekillendirdiğini göstermektedir. Nitekim Yesügey'in yaşamı, Moğolların kabile yönetiminden imparatorluğa giden yolunda önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu bakımdan, hayatı Cengiz Han'ın doğuşuna giden süreci anlamak isteyenler için bir hazırlık dönemi niteliğindedir. Yesügey'in liderliği de Moğol bozkırlarında siyasî meşruiyetin ortaya çıktığı temelleri göstermesi açısından ayrıca dikkate değerdir. Yesügey'in savaşlarda gösterdiği başarılar sayesinde adının kaynaklarda "bahadır" olarak geçmesi, onun savaş alanında mahir bir savaşçı, başarılı bir komutan ve cesur biri olduğunu göstermektedir. Bu nedenle bu unvan, bir ünvandan çok daha fazlasıdır; Temücin'e ilerde liderlik meşrutiyetini kazandıracak ve Moğol kabilelerinin zihninde otoriteyi hak eden bir kişiyi tanımlayan bir işarettir.

Yesügey'in adil ve güvenilir bir lider olarak ünü ve savaş alanındaki başarıları, siyasî kültürde güvenin kritik önemini ortaya koymasın açısından da dikkate değerdir. Şüphesiz Yesügey'in yükselişinin önünü açan koşullardan biri de Ambagai'nin trajik kaderiydi. Tatarların, Jin Hanedanı'na teslim ettikleri Ambagai'ye ihanet edip onu aşağılayıcı bir şekilde idam etmeleri, Moğollar için sadece liderin kaybı dışında kabileler arasındaki güven bağlarını da parçalaması anlamına gelmektedir. Ambagai'nin ölümünün ardından Hutula mücadelelerinin başarısızlığa uğraması, yeni bir lider arayışını gerekli kılarken, Yesügey de askerî başarıları ve kabileler arası dengeleri koruma konusundaki becerileri sayesinde tam da bu noktada öne çıkmıştır. Bu nedenle liderliğinin meşruiyeti yalnızca kendi boyu Borçiginler tarafından değil, Tayçudlar boyu tarafından da tanınmasını sağlamıştır. Kısa bir süre içinde Yesügey, bu desteğe layık olduğunu ispatlamıştır: öyle ki Yesügey'in askerî başarısının yanı sıra, Tatarlarla yaptığı savaşlar, bozkır siyasetinde prestij kazandırmıştır. Çünkü Tatarlar, Moğollar için hem tarihi rakipler hem de siyasî bir tehdit oluşturuyordu. Onlara karşı kazanılan zafer, Yesügey'in otoritesini pekiştirdiği gibi Moğol kabilelerine güven aşılamıştır. Özellikle Temücin Öke ve Kuri Buka'ya karşı kazanılan zaferler hem askerî hem de sembolik önem taşıyordu. Temücin'in doğumunun bu zaferle aynı zamana denk gelmesi de sonraki nesillerin hafızasında bir işaret olarak yorumlanmış ve Yesügey'in otoritesini efsanevi bir

98 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 72-73.

boyuta taşımıştır. Bilindiği gibi bu tür olaylar, bozkır siyasetinde mitlerin ve sembollerin siyasî meşruiyet yaratma gücünü göstermektedir.

Yesügey'in kişiliğini tanımlayan en önemli unsurlardan biri de adalet anlayışıdır. Kaynakların adaletsizliğe karşı tavizsiz duruşundan bahsetmesi, Moğol liderlik kültüründe ahlaki değerlere verilen önemin Yesügey'in şahsında toplandığını göstermektedir. Çünkü bir liderden yalnızca cesaret ve mücadele ruhu beklenmezdi; tarafsızlık, adalet ve güvenilirlik de en az savaş meydanındaki başarı kadar değerliydi. Yesügey'in bu nitelikleriyle anılması, Temücin'in daha sonra adaleti bir yönetim ilkesi olarak benimsemesinin kökenlerini açıklaması açısından bir işaret olabilir. Bu da Temücin'in devlet anlayışını şekillendiren unsurların büyük ölçüde babasının liderlik tarzıyla şekillendiğini göstermektedir.

Yesügey, *Moğolların Gizli Tarihçesi*'nde kimi yerlerde "han" unvanıyla anılır olsa da o hiçbir zaman "han" unvanına ulaşacak kadar büyük bir siyasî güce kavuşmadığını bilmek gerekir. O daha mütevazi, askerî başarıların bir göstergesi olarak "bahadır" ünvanıyla kendi boyu, kısmen de Tayçudların lideri olmakla sınırlı kalmıştır. Siyasî ittifaklar açısından Yesügey'in en dikkat çekici hamlesi ise Kereyit hükümdarı Tuğrul ile kurduğu bağdır. Tuğrul'a iktidar mücadelesinde verdiği destek yalnızca geçici bir iş birliği değildi; Moğol kültüründe büyük önem taşıyan "anda" (kan kardeşliği) ile güçlenmiştir. Bu bağ, salt dostluğun ötesine geçerek, karşılıklı sadakati ve ortak kaderi ifade eden kutsal bir pakt haline geliyordu. Tuğrul'un Yesügey'e olan minnettarlığı, Temücin'in gençliğinde karşılaştığı krizlerde doğrudan etkili olmuştur. Börte'nin Merkidler tarafından kaçırılmasının ardından Tuğrul'un yardımını arayan Temügey, babasının kurduğu bağlantılardan somut faydalar görmüştür. Böylece Yesügey'in siyaset sahnesindeki hamleleri, kendi döneminin sınırlarını aşarak, gelecek nesiller için, özellikle Temücin'in yükselişinde hayatî bir miras bırakmıştır.

Tüm bu unsurlar göz önüne alındığında Yesügey, Moğol tarihinde yalnızca Cengiz Han'ın babası olarak anılabilecek bir figür olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü kaynaklardaki anlatımlardan hayatı boyunca kabileler arası ilişkilerin kırılgan dengesini yönetmiş, dış güçlerin tehditlerine karşı askerî ve siyasî refleksler geliştirmiş ve adalet anlayışıyla kabileler arasında güven tesis etmiş bir lider olduğu anlaşılmaktadır. Yesügey'in kişiliğinde belirginleşen bu özellikler, Moğol siyasî tarihinin en kritik aşamalarından birini temsil etmesi şaşırtıcı gelmemelidir. Netice itibariyle de Yesügey'in yaşamı, Moğolların kabile düzeninden imparatorluk düzenine geçişinde bir köprü görevi gördüğü gibi, askerî başarıları, ittifak kurma becerisi, adalet anlayışı ve karizmatik liderliği, Temücin'in büyüdüğü siyasî atmosferi şekillendirmiştir. Bu atmosfer, daha sonra Moğol İmparatorluğu'nun doğuşunu kolaylaştıracak siyasî ve kültürel temeli sağlamıştır. Kişisel otoritesine dayanan bu düzen, Temücin'in sistematik devlet inşa etme çabasına ilham kaynağı olmuştur. Bu nedenle Yesügey, dağınık kabileleri birleştiren, dış tehditlere karşı mukavemet gösteren ve oğluna siyasetin en değerli derslerinden bazılarını miras bırakan bir liderdi. Ölümü Nirûn boy birliğini dağılmasına yol açsa da mirası

Temücin'in imparatorluk yolculuğunun en sağlam temellerinden biri olmuştur. Moğol kabileler arasında birleşme bağı Yesügey'in hayatında somut bir şekilde belirgindir; ancak bu ölümüyle ortaya çıkan bu bağ zayıflığı, aynı zamanda Temücin'in tarih sahnesine çıkışını da mümkün kılmıştır. Çünkü bu zayıf bağlar olmasaydı, Temücin'i Cengiz Han yapan mücadele evresi bu kadar keskin ve belirleyici olmayabilirdi.

Son olarak Cengiz Han'ın sosyal çevresi, Yesügey'in kabile içindeki konumu, ittifakları ve düşmanlıkları tarafından şekillendirilmiş ve böylece Cengiz Han'a erken yaştan itibaren bir soy, liderlik iddiası ve kabile üyeliği bahşetmiştir. Yesügey'in genç yaşta ölümü, Cengiz Han'ı siyasi rekabetin acımasız yüzüne maruz bırakarak zamanla güçlü bir merkezi otorite arayışının da temellerini atmasını sağlamıştır. Dahası Yesügey'in Cengiz Han için kurduğu akrabalık bağları, ilk takipçilerinin ve daha sonra oluşturacağı ittifak modelinin temelini oluşturmuştur. Kaynaklar Yesügey'i cesur, savaşçı ve saygın bir kabile lideri olarak tasvir etmektedir. Bu özellikler, Cengiz Han'ın askeri disiplin, sadakat, ganimet dağıtımı ve hiyerarşik düzen anlayışına yansımıştır. Cengiz Han'ın da siyasi yükselişi sırasında sık sık "Yesügey'in oğlu" vurgusu, babasının adını meşrulaştırıcı bir unsur olarak kullandığını açıkça göstermektedir. Daha sonraki tarih yazımında, Yesügey, Moğol devletinin sessiz ama kurucu bir figürü olarak kabul edilmiş ve mirası Cengiz Han'ın karakterinde ve imparatorluğun yapısında varlığını sürdürmüştür.

Kaynaklar

Allsen, Thomas T., *Culture and Conquest in Mongol Eurasia,* Cambridge 2001.

Anonim, *Moğolların Gizli Tarihçesi,* (çev. Mehmet Levent Kaya, haz. Ekrem Kalan), İstanbul 2011.

Anonim, *Shengwu Qinzhenglu*, (haz. Chen Xiao), Beijing 2020.

Anonim, *The Blue Annals*, (İng. çev. George N. Roerich), Calcutta 1940.

Atwood, C. P., "Six Pre-Chinggisid Genealogies in the Mongol Empire", *Archivum Eurasiae Medii Aevi*, XIX, (2012), s. 5-58.

Atwood, C. P., "The Administrative origins of Mongolia's Tribal", Vocabulary, Eurasia: Statum Et Legüm, (2015), IV, Ulaan Üde, s. 7-45.

Atwood, C. P., *Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire*, New York 2004.

Avirmed Enkhbat, "Bodonçar-Munghah" Adı Hakkında", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, III/11, Samsun 2010, s. 79-82.

Barthold, V. V., *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*, (Çev. Ahsen Batur), İstanbul 2010, s. 46-83.

Benâketî, *Tarih-i Benâketî*, (neşr. C. Şi'âr), Tahran 1348 h.ş.

Beyânî, Şirin, Moğol Dönemi İranında Kadın, (çev. Mustafa Uyar), Ankara 2015.

Biran, Michal, "Mobility, Empire and Cross-Cultural Contacts in Mongol Eurasia (MONGOL)", *Medieval Worlds*, (2018), VIII, s. 135-154.

Biran, Michael, "The Mongol Transformation: From the Steppe to Eurasian Empire", *Eurasian Transformations, Tenth to Thirteenth Centuries: Crystallizations, Divergences, Renaissances*, (ed. J. P. Arnason- B. Wittrock), Leiden-Boston, 2004, s. 339-361.

Biran, Michal, *Cengiz Han*, (çev. A. F. Yıldırım), İstanbul 2019.

Boyle, J. A., "The Summer and Winter Camping Grounds of the Kereit", *Central Asiatic Journal*, XVII, 2/4 (1973), s.108-110.

Bulduk, Üçler, "Sosyal Yaşayış, Konargöçerlik, Etnisite", *Uyan Türkiyem II. Yörük Türkmen Büyük Kurultayı ve Bilim Şenliği*, Ankara 2008, s. 216-223.

Chen, Dezhi, "The Kerait Kingdom up to the Thirteenth Century", *Chinese Scholars on Inner Asia,* (2012), s. 411-662.

Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşâ,* (tsh. Muhammed Kazvinî), Tahran 1388 hş.

Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsırî*, (tsh. A. Habibî), Cilt 2, Tahran 1402 h.ş.

Çelikbilek, Abdul Metin, *Çingiz'in Moğolları, Büyük Moğol Ulusu'nun Teşekkülü*, İstanbul 2025.

Dalkesen, Nilgün, "Cult of Alan-Gho'a and the Unique Position of Women in the Chinggisid Dynasties", *Avrasya, Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, (Ocak 2017), V/10, s. 191-201.

Dalkesen, Nilgün, "İlhanlı Hanedanlığı'nda Siyaset ve Kadın", *Ortaçağda Kadın*, (ed. Altan Çetin), Ankara 2011, s. 532-568.

De Nicola, Bruno, "Patrons or *Murid*s? Mongol Women and Shaykhs in Ilkhanid Iran and Anatolia", *Iran*, (2014), LII/1, s. 143-156.

De Nicola, Bruno, "Women and Politics from the Steppes to World Empire", *The Khatuns, 1206-1335*, Edinburgh 2017, s. 34-64.

De Rachewiltz, Igor, "A Note on the Word Börte in the Secret History of the Mongols", *East Asian Histor*y, 13/14 (1997), s. 153-55.

De Rachewiltz, Igor, "Qan, Qa'an, and the Seal of Güyüg", *Documenta Barbarorum,* (Ed. K. Sagaster-M. Weiers), Wiesbaden 1983, s. 273-281.

Ebul'l-Farac, *Ebu'l-Farac Tarihi*, (çev. Ö. R. Doğrul), Cilt 2, Ankara 1999.

El-Ömerî, *Mesâlikü'l-ebsâr fî memâlikü'l-emsâr*, (thk. K.S. el-Caburi), Cilt 3, Beyrut 2010.

Eliyarov, Süleyman, "Kurddan Türeyiş Efsanesinin Tarihi Coğrafyasına Dair", Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı 65, İstanbul 1990, s. 83-93.

Genceli Kiragos, *Moğol İstilası (1220-1265)*, (çev. Mahmud Kemal Bey), İstanbul 2018.

Gökalp, Cevdet, "Çin Kaynaklarına Göre Moğolların Ana Yurdu", Töre Dergisi, 17, Ankara 1972, s. 37-42.

Gülensoy, Tuncer, "Moğolların Gizli Tarihi, Altan Topçi, Defter-i Çingiz-nâme ve Anonim Şibanî-nâme'ye Göre Cengiz-Han'ın Soy Kütüğü", *Turkish Studies*, Ankara 2007, II/2, s. 257-275.

Gülensoy, Tuncer, "Moğolların Gizli Tarihi'ne ve Altan Tobçi'ye Göre Çinggis Han'ın Şeceresi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara 1970, V/8-9, s. 189-191.

Güneş, İbrahim, "Hısımlık ve Hasımlık Arasında Temüçin'in Yükselişinde Tayçudların Rolü", *JournaL of Universal History Studies*, VIII, 1, (2025), s. 115-135.

Güneş, İbrahim, "Moğolistan'da Hâkimiyet Mücadelesi: Temücin'in Yükselişi Sırasında Mergidlerle Çatışması", *Turcology Research*, 84, (2025), s. 578-595.

Güneş, İbrahim, *Temücin'in Yükselişi (Keçe Çadırlarda Yaşayan Halkların Hükümdarlığına Giden Yol)*, İstanbul 2026.

Hamdullah Mustevfî, *Tarih-i Güzide*, (tsh. A. Nevâ'î), Tahran 1339 h.ş.

Hândmîr, *Habib-i Siyer fi Ahbarü'l-Beşer*, (tsh. M. Debirsiyaki), Cilt 3, Tahran 1362 h.ş.

İbn Haldûn, *Tarih İbn Haldun,* Cilt 5, Beyrut 2006.

Johan de Plano Carpini, *Moğolistan Seyahatnamesi*, (çev. Ergin Ayan), İstanbul 2022.

Kalkaşendî, *Subh el- 'Aşâ fî Sinâ'at el-İnşâ*, Cilt 4, Kahire 1914.

Kaya, Çetin, "Cengiz Han'ın Kadınları", *Cengiz Han'ı Aramak*, (ed. O. Söylemez-A. Daşman-Ö. F. Ateş), Ankara 2022, s. 77-92.

Kaya, Çetin, "XIII. Yüzyıl Büyük Moğol Ulusunda Kağan ve Han Unvanının Kullanımına Dair Bir İnceleme", Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, VIII/ 21, s. 290-297.

Kaya, Çetin, *Cengiz Han'ın Ataları (Moğol Tarihine Giriş)*, İstanbul 2025.

Ke Shaomin*, Xin Yuan Shi*, Cilt 1, Beijing 1922.

Kiragos, *Moğol İstilası 1220-1265*, (çev. Mahmut Kemal Bey), İstanbul 2018.

Krader, Lawrence, "Qan-Qaγan and the Beginnings of Mongol Kingship", *Central Asiatic Journal*, (1955), I/1, s. 17-35.

Kutbeddin eş-Şirazî, *Ahbârü Moğolân der Enbâne-i Molla Kuth,* (neşr. İrec Afşâr), Kum 1431 h.ş.

Lessing, Ferdinand, *Moğolca-Türkçe Sözlük*, Cilt 1, (çev. Günay Karaağaç), Ankara 2003.

Lubsandanzan, *Altan Topçi*, (çev. Tuncer Gülensoy), C. 1, *Belleten*, XXXVIII/152, (Ankara 1974), s. 597-634.

May, Timothy, *Moğol İmparatorluğu*, (çev. Ü. E. Uysal). İstanbul 2021.

Mirhând, *Ravzatü's-Safa fi Sireti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ,* (neşr. Abbas Perviz), Cilt 5, Tahran 1375 h.ş.

Morgan, David, *The Mongols*, Oxford 2007.

Muhammed İsfahanî Kazvinî, *Holde Berin*, (tsh. Mir Haşim Muhaddes), Tahran 1390 h.ş.

Nesevî, *Sîretü Celâleddin Mengübertî,* (neşr. Hafız Ahmed Hamdi), Kahire 1985.

Park, Hwan-Young, "Metaphorical and Ideological Concepts of Post-Socialist Mongolian Kinship", *Inner Asia*, (2003), V/ 2, s. 143-162.

Ratchnevsky, Paul, *Genghis Khan: His Life and Legacy,* (İng. çev. T.N. Haining), Cambridg, Massachusetts 1992.

Reşidüddîn, *Camiü't-Tevârih*, (Arap. çev. M. Sadık Neşat-F. Abdulmitus-Seyyad), Cilt 1, Kahire tz,

Reşidüddîn, *Camiü't-Tevârih*, (tsh. M. Ruşen-Musevî), Cilt 1, Tahran 1373 hş.

Ricoldus de Monte Crucis, *Doğu Seyahatnamesi*, (çev. A. D. Altuntaş), İstanbul 2018.

Roux, Jean-Paul, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, (çev. A. Kazancıgil-A. Bereket), İstanbul 2001.

Rykin, Pavel, "The Social Group and its Designation in Middle Mongolian: The Concepts of Irgen and Oboq", *Forum for Anthropology and Culture*, (2004), I, s. 183-210.

Rykin, Pavel, "Towards an Etymology of Middle Mongolian Bodončar", *Mongolo-Tibetica Pragensia 10, Ethnolinguistics, Socioliguistics, Religion and Culture*, (2010), III, s. 105-122

Sagang Sechen, *The Precious Summary, A History of the Mongols from Chinggis Khan to the Qing Dynasty*, (İng. çev. Johan Elverskog), New York 2023.

Sayers, William, "The Motif of Wrestlıng in Early Irısh and Mongolian Epic", *Mongolian Studies*, 1990, XIII, s. 153-168.

Schwarz, Henry G., "Mongolia at 800: The State and Nation Since Chinggis Khan", *Inner Asia*, (2006), V/2, s. 151-161.

Shao Hung, *Meng Ta pei lu, Cengiz İmparatorluğu Hakkında İlk Tarih Hayıtları*, (haz. M. Uyar, çev. A. Danuu), İstanbul 2012.

Skrynnikova, T. D., "Sülde -The Basic Idea of The Chinggis-Khan Cult", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, (1992/93), XLVI/1, s. 51-59.

Skrynnikova, T.D., "*Boghol*, A Category of Submission at the Mongols", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, (2005), LVIII/3, s. 313-319.

Song Lian, *Yuan Shi*, (haz. Yang Jialuo), Cilt 1, Beijing1976.

Subaşı, Ömer, *Moğollarda Kadın, Evlilik ve Dış Siyaset*, İstanbul 2021.

Tezcan Mehmet, -Bayındır, Asiye, "Bozkır Kültürü- Göçebe Hayat Tarzı- Nesturi Hristiyanlık Üçgeninde XIII. YY. Aristokrat Moğol Kadınları", *21. Yüzyılın Eşiğinde Kadınlar Değişim ve Güçlenme*, ed. Füsun Çoban Döşkaya, V, İzmir 2010, s. 93-101.

Togan, Isenbeke, *Flexibility & Limitation in Steppe Formations, The Kerait Khanate & Chinggis Khan*, Leiden 1998.

Tu Ji, *Mengwu'er Shiji,* Cilt 1-2, Beijing 1934.

Vassâf, *Tecziyetü'l-Emsâr ve Tezciyetü'l-Aʿsâr*, (tsh. Ahmed Hâtimî), Cilt 2, Tahran 1401 h.ş.

Vorotyntsev, L. V., -Galimov, T. R. "Poisoned' Khans: the Phenomenon of the Sudden Death of Rulers in the Mental Perception of Medieval Mongols", *Golden Horde Review*, (2024), XII/2, s. 307-319.

W. Heissig, "A new Version of 'The Battle with the Tayičighut'", *Central Asiatic Journal*, XXXI, 3-4, (1987), s. 209-223.

Wilhelm Von Rubruk, *Moğolların Büyük Hanına Seyahat*, (çev. Ergin Ayan), İstanbul 2020.

Zhao, Qingzhu, *Mongolian Royal Marriages from World Empire to Yuan Dynasty: Marriage as Political Strategy and Cultural Expression,* Degree of Doctor of Philosophy, University of Toronto, Toronto 2001.

Zhou, Qingshu, "A Critical Examination of the Year of Birth of Chinggis Khan", *Chinese Scholars on Inner Asia* (ed. Xin Luo), Bloomington 2012, s. 331-352.

Extended Summary

This study aims to re-evaluate the life, political position, and historical significance of Temüjin's (Genghis Khan) father, Yesügei Baahadur, and his contribution to the emergence of the Mongol Empire. While Genghis Khan has garnered widespread academic attention due to his extraordinary military and political achievements, Yesügei has often remained in the background, remembered only as Temüjin's father. This article argues, through a critical examination of Mongol, Persian, Arabic, and Chinese historical sources, that Yesügei was not merely a biological parent but also a decisive political actor whose authority, alliances, and reputation laid the foundation for Temüjin's

future leadership. The study first examines genealogical traditions concerning the lineage of Yesügei and Borjigin. A comparative analysis of the Secret History of the Mongols, Jami' al-Tawarikh, Yuan Shi, Sin Yuan Shi, Altan Tobchi, and other medieval chronicles reveals that genealogical narratives integrate mythological and historical elements. Legendary narratives such as Börte Chino, Alan Qo'a, and Ergenekon attempt to legitimize the Borjigin dynasty by tracing its sacred origins, while sources from the reign of Kabil Khan become increasingly historically reliable. These traditions demonstrate that political legitimacy among the Mongols was closely linked to ancestral memory and tribal identity. The article also examines Yesügei's rise in the complex political environment of 12th-century Mongolia. With the execution of Ambaghai Khan by the Jin Dynasty and the subsequent weakening of central authority, the Mongol tribes entered a long period of political fragmentation and intertribal rivalry. In this turbulent period, Yesügei emerged as one of the most influential leaders of the Kiyat-Borjigin lineage. His successful military campaigns against the Tatars, his participation in tribal coalitions, and his ability to maintain alliances increased both his military prestige and political authority. The title Bahadur, frequently added to his name in medieval sources, reflected not only his personal bravery but also his prominent position within the Mongol aristocracy. The study argues that his influence extended beyond his own tribe, enabling him to establish significant authority among the various tribal groups in Nirun.

It particularly highlights the political significance of marriage alliances within steppe society. While Yesügei's abduction of Höelün was consistent with some Mongol traditions of the time, it had consequences that extended far beyond his lifetime. The event intensified the long-standing animosity between the Borjigin and Merkid tribes and ultimately shaped one of the defining chapters of Temüjin's early career; Börte was abducted by the Merkids in retaliation. Thus, the article demonstrates that many of the major political conflicts Temüjin faced stemmed directly from decisions made during his father's leadership. The study also emphasizes the importance of Yesügei's political legacy after his death. His unexpected death left Temüjin directly unprotected at a young age and led to the disintegration of the tribal coalition that Yesügei had maintained. The Borjigin family faced political isolation, economic hardship, and increasing pressure from rival tribes, particularly the Tayjiut. However, Yesügei's earlier successes continued to provide Temüjin with valuable political capital. His father's reputation, military prestige, and network of alliances preserved the legitimacy of the Borjigin lineage and subsequently facilitated Temüjin's efforts to rebuild support among the Mongol tribes. Therefore, the article argues that Temüjin's rise cannot be explained solely by his personal abilities; rather, it must be understood within the broader political framework created by his father. Methodologically, the article adopts a comparative and source-critical approach, systematically analyzing narratives preserved in Mongol, Persian, Arabic, and Chinese historiographical traditions. Differences between these traditions are carefully considered to separate legendary motifs from

historically verifiable developments, allowing for a more balanced reconstruction of Yesügei's career and political influence. Ultimately, the article argues that Yesügei Bahadur should be considered one of the principal architects of the political conditions that made the rise of the Mongol Empire possible. His leadership during a critical transitional period, his military successes, his management of tribal alliances, and the political legitimacy he passed on to his son Temüjin, laid the groundwork for Temüjin's later establishment of a unified Mongol state. Therefore, Yesügei deserves recognition not only as Genghis Khan's father but also as an influential statesman whose role was significant.